

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**STŘET KULTUR V CESTOPISE VÁCLAVA VRATISLAVA
Z MITROVIC**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Barbora Kašáková

Specializace v pedagogice, obor Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Novotný

Plzeň 2022

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 21. března 2022

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Jiřímu Novotnému za odborné vedení mé bakalářské práce, za cenné připomínky a rady, a také za možnost častých konzultací.

Obsah

Úvod	5
1. Cestopis v 15. a 16. století	6
1.1. Cestování v době renesance a humanismu	9
2. Trasy cest do Svaté země	11
2.1. Trasa Martina Kabátníka	11
2.2. Trasa Jana Hasištejnského z Lobkovic (1450–1517).....	13
2.3. Trasa Oldřicha Prefáta z Vlkanova (1523–1565)	14
2.4. Trasa Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic (1564–1621).....	15
2.5. Trasa Václava Vratislava z Mitrovic (1576–1635).....	17
3. Václav Vratislav z Mitrovic	18
3.1. Život.....	18
3.2. Dílo	19
4. Islám v cestopisech v 16. století.....	23
4.1. Islám v cestopise Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic.....	24
4.2. Islám v Kabátníkově, Hasištejnského a Prefátově cestopise	27
5. Islám a křesťanství v cestopisu Václava Vratislava.....	30
6. Středověké dílo a jeho poselství, střet kultur – memento dnešní doby	34
6.1. Chvála	34
6.2. Kritika	35
6.3. Memento dnešní doby.....	37
Závěr.....	39
Resumé	40
Summary.....	41
Seznam použité literatury a pramenů	42

Úvod

Předmětem mé bakalářské práce jsou *Příhody* Václava Vratislava z Mitrovic a střet mezi křesťanstvím a islámem. Autor je známý svým cestopisem memoárové povahy, který se liší zejména tím, že zatímco většina cestovatelů v šestnáctém století měla za cíl navštívit Svatou zemi, Václav Vratislav tam vůbec nedoputoval a byl uvězněn na několik let v Konstantinopoli, tedy v dnešním Istanbulu.

V první části textu se budeme zabývat obecně vývojem cestopisu a jeho charakteristikou v 15. a 16. století. Dále se zaměříme na cestování v době renesance a humanismu. Poté budeme analyzovat cestopis Martina Kabátníka, Jana Hasištejnského, Oldřicha Prefáta, Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic a na závěr rozebereme i cestopis Václava Vratislava z Mitrovic. Nejdříve zjistíme odlišnosti v trasách cest do Svaté země u všech cestovatelů. Dále se seznámíme s Vratislavovým životem a dílem. Stručně popíšeme všechny čtyři části *Příhod* a uvedeme základní životopisné údaje autora.

V další části přejdeme k popisu islámských zvyků a rysů v analyzovaných cestopisech. Zaměříme se hlavně na cestopis Kryštofa Haranta *Putování aneb Cesta z království českého do města Benátek, odtud po moři do země Svaté, země Jüdské a dále do Egypta a velikého města Kairu*, kde se islám vyskytuje v hojné míře a autor se k němu staví velmi negativně. Harantův cestopis je vrcholem české naučné literatury o muslimském světě. Budeme analyzované cestopisy srovnávat a zjistíme, u kterého cestovatele se islám vyskytuje v nejmenší míře.

Ve stěžejní části práce budeme věnovat pozornost islámu a křesťanství v cestopise Václava Vratislava z Mitrovic. Srovnáme například rozdíly mezi křesťanskými a tureckými ženami. Zároveň považujeme za důležité neopomenout vztah Václava Vratislava k islámu a jeho oddanost ke křesťanství.

Na závěr si shrneme zjištěná fakta a do větší míry se zaměříme na to, v jakých situacích Václav Vratislav kritizoval Turky a v čem je naopak chválil. Taktéž se budeme zaobírat islámem v dnešní době. Na úplný konec si sdělíme, jaké bylo hlavní poselství *Příhod*.

1. Cestopis v 15. a 16. století

S cestopisným žánrem se v literatuře setkáváme již ve starověku a středověku, ovšem na našem území se hojně začal rozvíjet až v období renesance a humanismu. Na počátku bychom měli zmínit, co vše slovo cestopis představuje. Encyklopedie literárních žánrů definuje cestopis jako „*prózu zachycující průběh putování objeveným zeměpisným prostorem.*“¹ Tato definice se nám může zdát poněkud strohá a jednoduchá, avšak hlavní podstatu vystihuje. Na druhé straně Tibor Žilka charakterizuje cestopis jako „*pôvodne žáner vecnej literatúry so spravodajsko-dokumentárnou povahou, neskoršie sa stáva aj literárno-umeleckým útvarom. Obsahuje opis autorových zážitkov z cudzích krajín a postrehy o ich zvláštnostiach zemepisných, kultúrnych, spoločenských, o zvykoch obyvateľov, o spôsobe života atď. Cestopis patrí k žánrom, ktoré majú najstaršie a najbohatšie tradície. Vyskytuje sa v každej kultúrnej oblasti a je súčasťou všetkých literárnych systémov.*“² Tato definice nám podává poněkud širší obraz o cestopise, ovšem stále nám nenapovídá, jaké místo zaujímá mezi literárními druhy. To se můžeme dočíst v publikaci Zdeňky Tiché: „*Cestopisný žánr má mezi literárními druhy zvláštní postavení. Nejspíše by měl zaujímat místo někde mezi tvorbou vědeckou (nebo populárně vědeckou) a uměleckou, jsou na něj kladeny dost vysoké požadavky: v ideální podobě by měl vlastně být stejně faktograficky spolehlivý jako umělecky zdařilý.*“³ Autorka dále zmiňuje, že jde o žánr, který odpovídal rysům staré literatury, jelikož stará literatura neoddělovala stroze literaturu odbornou od umělecké, jako tomu je v dnešní době.⁴ Můžeme tedy říci, že starší česká literatura cestopisná je žánrově nevyhraněná.

V dávných dobách podoba cestopisu nebyla vždy shodná s tím, co si dnes pod tímto pojmem představujeme. Kořeny cestopisu tkví v deníkových záznamech, v epické poezii či světských románech. Tyto literární žánry silně ovlivnily další vývoj právě cestopisného žánru.⁵ Česká cestopisná literatura se začala rozvíjet v době, kdy po válečném období nastal klidnější život, s nímž vzrůstal opět zájem o literaturu zábavnou.⁶

¹ MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 75.

² ŽILKA, Tibor. *Poetický slovník*. Bratislava: Tatran, 1984, s. 361.

³ TICHÁ, Zdeňka. *Jak starí Čechové poznávali svět: výbor ze starších českých cestopisů 14.–17. století*. Praha: Vyšehrad, 1986, s. 13.

⁴ Tamtéž, s. 13.

⁵ Tamtéž, s. 7.

⁶ Tamtéž, s. 13.

A jak je to vlastně s vývojem cestopisu na našem území? Až čtrnácté století znamenalo velký přínos pro českou kulturu a dalo českému čtenáři první cestopis přeložený do češtiny, tzv. *Mandevillu*, který byl přeložen Vavřincem z Březové z německého znění kolem roku 1400. Jeho autorem byl belgický lékař z Lutychu Jean de Bourgogne. V této době se také začíná překládat cestopis *Milion*, který sepsal benátský obchodník Marco Polo. Líčí v něm cestu Malou Asií, Pamírem a pánví Tarimskou pod Kuen-lunem k Su-čou a k řece Chuang-che a podél této řeky do sídla chánova. Dále líčí cestování po Číně, Indii. Po sedmnácti letech se vrátil přes Sumatru, Ormuz, Trapezunt a Cařihrad do Benátek. *Milion* u nás nevzbudil příliš velký zájem, naproti tomu cestopis Mandevillův byl u nás velmi oblíben.⁷

V druhé polovině 15. století nabyl literární žánr cestopisu nového charakteru. Na jedné straně stojí popisy cest diplomatických, vyvolaných mezinárodně politickými snahami krále Jiřího z Poděbrad, a na straně druhé pak stojí popisy cest do Svaté země. První cesta z Čech, kterou již můžeme nazvat cestopisem, je deník o cestě poselstva vyslaného již zmiňovaným králem Jiřím z Poděbrad k francouzskému králi Ludvíku XI. v roce 1464. František Palacký se domnívá, že deník sepsal panoš pana Albrechta Kostky Jaroslav. Jaroslavovo jméno se objevuje několikrát, ale vždy ve třetí osobě a nikde není výslovně řečeno, že Jaroslav je pisatelem deníku. Jaroslavův cestopis celkem stručně popisuje cestu. V denním pořádku popisuje hostince, vsi, města i kraje. Vylíčení krajiny je stručné a ani moře na něj neudělalo hlubší dojem.⁸ O rok později Václav Šašek z Bífkova popisuje podobnou diplomatickou cestu až na „konec“ tehdejšího světa, k mysu Finisterre.⁹ Cílem nové akce, řízené významným diplomatem a právníkem Martinem Mairem, bylo především získat českému králi spojence a přátele, kteří by jej posílili v boji s Římem, a nadto rytířskými skutky získat českému národu dobrou pověst. *Putování pana Lva z Rožmitálu* se zabývá cestou vybrané čtyřiceti členné družiny, která vyjela z Prahy 26. listopadu 1465. Popisuje cestu za francouzským králem, který družinu přátelsky přijal. Jeho vyprávění dále pokračuje k již zmiňovanému mysu Finisterre a poté popisuje cestu

⁷ KUNSKÝ, Josef. *Čeští cestovatelé. I. díl*. Praha: Orbis, 1961, s. 14–15.

⁸ Tamtéž, s. 47–48. Protože Jaroslavův deník zůstal v rukopise, byl neznámý i jako literární dílo i jako cestopis, a nemohl tedy zanechat v naší cestopisné literatuře žádný ohlas ani vliv.

⁹ Šaškův cestopis je deníkem cesty poselstva krále Jiřího z Poděbrad.

zpět.¹⁰ Důležitým momentem v jednání obou poselství byla otázka turecká, konkrétně tureckého nebezpečí, které v 15. století upoutávalo pozornost celé feudální Evropy.¹¹

Jak již bylo zmíněno, poutníci se rovněž vydávali do Svaté země k Božímu hrobu. Tuto tradici zahájil bakalář Martin Křivoústý, který podnikl cestu v roce 1477. Svě zázitky sepsal v knize *Cesta do Jeruzaléma*.¹² V letech 1491–1492 podnikl cestu do Svaté země Martin Kabátník a vylíčil své dojmy z prostředí a způsobu života v krajích, kterými procházel, v díle *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta*. Kabátník své vyprávění nezapsal sám, ale nechal ho zaznamenat písařem. Dílo bylo poprvé vydáno tiskem roku 1539¹³ a má spíše memoárový charakter a navazuje tak do jisté míry na cestopis Šaškův.¹⁴ Téměř současně s Martinem Kabátníkem vykonal pouť do Svaté země Jan Hasištejnský z Lobkovic. Cestopis Jana Hasištejnského *Putování léta páně 1493 k svatému hrobu vykonané* má rysy, které se vyskytují zcela nově, především v celkové koncepci díla. Cestopis je rozdělen do čtyř částí, z nichž první zachycuje cestu do Svaté země, druhá zázitky z pobytu ve Svaté zemi. Poprvé je rovněž jako zvláštní část cestopisu připojen k závěru soubor zeměpisných, politických a jiných údajů o Svaté zemi, Egyptě, Arábii, který signalizuje svým věcně informujícím charakterem, že humanistický cestopis v jedné ze svých linií definitivně opouští mytologicky orientovanou linii středověkého cestopisu a směřuje k typu literárního projevu, který známe v moderní literatuře jako literaturu faktu.¹⁵

Zlatým obdobím cestopisné literatury je 16. a 17. století. O půl století po Janu Hasištejnském do Palestiny zamířil Oldřich Prefát z Vlkanova. Prefát podnikl cestu v letech 1546–1547 a své zázitky dokumentuje v díle *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny*. Tento cestopis byl velmi rozšířen a už je silně poznamenán humanismem. Jak již bylo zmíněno v definici Tibora Žilky, cestopis má dokumentární charakter. O maximální přesnost popisů se snažil právě Oldřich Prefát. Jeho popis lodí má dokumentární cenu větší než starobylá kresba. Stejně tak přesný a důkladný je Prefát

¹⁰ KUNSKÝ, Josef. *Čeští cestovatelé. I. díl*. Praha: Orbis, 1961, s. 59–64.

¹¹ Tamtéž, s. 17.

¹² MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 78.

¹³ PREFÁT Z VLKANOVA, Oldřich; HRDINA, Karel (ed.). *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny... kteraužto cestu... vykonal Voldřich Prefát z Vlkanova léta Páně 1546*. I. vydání. Praha: Vesmír, 1947, s. 354. Kabátníkův cestopis byl vydán dále tiskem r. 1542, 1564, 1639, 1691 a 1708.

¹⁴ KABÁTNÍK, Martin; VAJDLOVÁ, Miloslava (ed.). *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta r. 1491–1492*. Litomyšl: Regionální muzeum, 2019, s. 22.

¹⁵ PETRŮ, Eduard. *Vzdálené hlasy. Studie o starší české literatuře*, Olomouc: Votobia, 1996, s. 240.

ve všech svých popisech.¹⁶ Cestopis Kryštofa Haranta z Polžic *Putování aneb Cesta z království českého do města Benátek, odtud po moři do země Svaté, země Jüdské a dále do Egypta a velikého města Kairu* je vynikající dvoudílný spis české literatury 17. století. Rok poté, co umírá Harantovi žena, se vydává na cestu do Svaté země, tedy roku 1598.¹⁷ Na konci vývojové řady zaujímá své místo Václav Vratislav z Mitrovic s jeho *Příhodami*.¹⁸

1.1. Cestování v době renesance a humanismu

V současné češtině slovo cestovat znamená podnikat nějakou výpravu, vydat se na cestu za poučením anebo jen pro zábavu. Cestování je úzce spojené s představou fyzického pohybu odněkud někam. Tento význam slova znala i stará čeština, avšak připisovala mu i jiný význam, totiž znát, vědět či umět.¹⁹ Cestování bylo důležitou součástí společenského života. Celkově nelze říci, kdy začínají vlastní cesty Čechů za hranice českých zemí a kdy došlo k poznávání světa z vlastní české zkušenosti. První cesty jsou anonymní. Neznáme jak cestovatele, tak cestovní cíl. Před vynalezením knihtisku (kolem roku 1450) byly cestopisy psány a ručně opisovány, a tak kolovaly v rodinách a v mnišských řádech.²⁰

Čechové cestovali do ciziny za obchodem a řemeslem. Cestovalo se také z důvodů válečnických, uměleckých nebo cestovatelé podnikali výpravy s poselstvem a cesty studijní. Cílem se staly univerzity a školy v Paříži, Montpellieru, Oxfordu, Lutychu, Leidenu, Padově, Bologni, Římě, Heidelbergu, Wittenbergu, Ingolstadtu, Herbornu, v Kolíně nad Rýnem a jinde.²¹ Studenti odcházeli do zahraničí také na školy klášterní, katedrální, později také na světské.²² Ovšem touhou většiny cestovatelů-křesťanů bylo nepochybně shlédnout Svatou zemi. Jako první nám známý poutník, který měl tento cíl, se

¹⁶ TICHÁ, Zdeňka. *Jak starí Čechové poznávali svět: výběr ze starších českých cestopisů 14.–17. století*. Praha: Vyšehrad, 1986, s. 23.

¹⁷ HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC, Kryštof; BOČKOVÁ, Hana; MELOUNOVÁ MARKÉTA (eds.). *Putování aneb Cesta z Království českého do města Benátek, odtud po moři do Země svaté, Země jüdské a dále do Egypta a velikého města Kairu /II/*. Praha-Brno: Česká knižnice, 2017, s. 400.

¹⁸ NEDVĚDOVÁ, Milada. Medailón o autorovi. In VRATISLAV Z MITROVIC, Václav. *Příhody*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 8–9.

¹⁹ BENEŠ, Zdeněk. Cestování do Svaté země Kryštofa Haranta jako kosmografický obraz světa. In BOBKOVÁ, Lenka; HRUBÁ, Michaela. *Cesty a cestování v životě společnosti*. Sborník příspěvků z konference konané 6.–8. září 1994 v Ústí nad Labem. Uspořádaly Lenka Bobková a Michaela Neudertová. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 1995, s. 138.

²⁰ KUNSKÝ, Josef. *Čeští cestovatelé. I. díl*. Praha: Orbis, 1961, s. 17.

²¹ Tamtéž, s. 16–17. V období humanismu katolíci studovali v Itálii, zatímco protestanti podnikali cesty za studiem do německých zemí.

²² TICHÁ, Zdeňka. *Jak starí Čechové poznávali svět: výběr ze starších českých cestopisů 14.–17. století*. Praha: Vyšehrad, 1985, s. 10.

uvádí kanovník Asinus, který ještě před rokem 1092 šel přes Uhry do Jeruzaléma.²³ Poutníci chtěli zejména uspokojit spíše své životní potřeby. Touha po poznání světa byla až na druhém místě.²⁴ Putování křesťanů do Svaté země lze chápat jako specifický způsob sebeočisty – ve středověké terminologii „zbavení se hříchů“. Základním motivem těchto cest byla odvěká víra, že modlitba realizovaná na posvátných místech má mnohem větší účinnost, než je tomu jinde. Tedy pout' k Božímu hrobu plnila především funkci sakrální.²⁵ Eduard Petrů cituje ve své publikaci A. J. Gureviče: *„Putování na posvátná místa bylo za středověku nejpoblíbenější a nejvyšší ceněnou formou cestování; nechápalo se jako prosté přibližování k svatým místům, nýbrž i jako duchovní cesta k bohu, jako ‚napodobování Krista‘. Homo viator prochází podle Johannese Taulera od Kristova ‚člověčenství‘ k jeho ‚božství‘ a nachází cestou ‚bohatou pastvu‘ pravdy. Pout' se chápala jako duchovní hledání.“*²⁶ Ve 12. a 13. století mohli poutníci navštěvovat Svatou zemi nerušeně, jelikož si zde křižáci prosadili svou politickou a vojenskou moc. Předtím a potom bylo nutno počítat s útoky a překážkami různých místních etnik. Jeruzalém ve středověku zastával specifickou roli, avšak poutníci konali své poutě také do Říma, Santiaga de Compostella a do dalších posvátných míst. V Římě byli k věčnému odpočinku uloženi apoštolové Petr a Pavel. Naproti tomu v Santiagu de Compostella je uctíván Jakub Starší. Podle tradice se stal jako první apoštol mučedníkem. Existuje mnoho dalších posvátných míst. Norbert Ohler nám ve své publikaci uvádí Cáchy či Einsiedeln, kde podle legendy roku 948 Kristus za přispění dvou andělů vysvětil kapli. V 16. století, po odeznění středověku, rozkvétalo italské město Loreto, které se stalo jedním z nejvýznamnějších poutních míst v Evropě.²⁷ Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, máme cesty dvojího druhu – poutní a diplomatické. Poutní cestopisy se liší od diplomatických zásadně charakterem cesty, ale mimo jiné pout' byla oproti diplomatické službě mnohem krátkodobější záležitostí, což neumožňovalo hlubší kontakt s obyvatelstvem. V průběhu

²³ Tuto informaci nalézáme již u Kosmy.

²⁴ TICHÁ, Zdeňka. *Jak starší Čechové poznávali svět: výbor ze starších českých cestopisů 14.–17. století*. Praha: Vyšehrad, 1985, s. 9.

²⁵ KŠICOVÁ, Danuše. *Cesty do Svaté země: XII.–XX. století: mýty a realita v ruských a českých cestopisech*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 9.

²⁶ PETRŮ, Eduard. *Vzrušující skutečnost: fakta a fantazie ve středověké a humanistické literatuře*.

Ostrava: Profil, 1984, s. 34.

²⁷ OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 24–26.

doby se výlučně náboženská pout' poněkud sekularizuje a cestovatel si začíná všimát vedlejších věcí, jako jsou zvyklosti, obyčeje apod.²⁸

2. Trasy cest do Svaté země

V této kapitole se podrobně zaměříme na trasy cest, které poutníci podnikali zejména v 15. až 17. století. U každého poutníka nejprve nastíníme jeho život a poté rozebereme jeho trasu. Také si budeme všimát rozdílů v jednotlivých trasách, protože, jak záhy zjistíme, do Svaté země nevedla pouze jedna trasa. Do Svaté země vedly tři cesty. První, kterou zvolil například Martin Kabátník, byla pozemní. Poutníci putovali kolem Dunaje do Konstantinopole a Malou Asií do Jeruzaléma. Druhá a třetí cesta směřovala přes moře. Mořskou cestu si vybírala většina poutníků. Výchozím bodem druhé trasy byly Benátky, odkud poutníky a cestovatele dopravily lodě k ústí Nilu, do Akkonu anebo Damietty. Třetí cestu označujeme jako „normanskou“. Poutníci putovali podél evropského pobřeží k Gibraltarů a pak opět Středozezemním mořem k Božímu hrobu.²⁹

2.1. Trasa Martina Kabátníka

Martin Kabátník se narodil zřejmě v 50. letech 15. století v dobře situované pražské rodině. „Kabátník“ odkazuje patrně k jeho povolání krejčího. Byl představitel jednoty bratrské. O Martinovi je všeobecně známo, že byl litomyšlský měšťan, který se do Litomyšle přestěhoval z Prahy. Byl velmi nábožensky založený člověk, který byl vybrán mezi čtyři české bratry, kteří měli podniknout náročnou cestu. *„Výprava byla v březnu 1491 vyslána litomyšlskými českými bratry do východních a jihovýchodních oblastí tehdy běžně známého a dosažitelného světa s úkolem hledat zde společenství žijící podle ideálů a zásad prvotní křesťanské církve – nalezení takového společenství by podpořilo a odůvodnilo existenci jednoty bratrské a správnost jejího učení.“*³⁰ O Martinovi se často uvádí, že neuměl číst ani psát. Miloslava Vajdlová uvádí: *„Ve výsledku tedy nezbyvá než konstatovat, že jakkoliv nepřepokládáme, že by Martin Kabátník nebyl vyššího*

²⁸ RATAJ, Tomáš. *České země ve stínu pŕlměsíce: obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*. Praha: Scriptorium, 2002, s. 115–116.

²⁹ STORCHOVÁ, Lucie (ed.). *Mezi houfy lotrův se pustiti... České cestopisy o Egyptě 15.–17. století*, Praha: Set Out, 2005, s. V.

³⁰ KABÁTNÍK, Martin; VAJDLOVÁ, Miloslava (ed.). *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta r. 1491–1492*. Litomyšl: Regionální muzeum, 2019, s. 17.

než základního vzdělání, jeho domnělou negramotnost nejsme při současném stavu poznání schopni potvrdit, ani vyvrátit.“³¹ Z cestopisu ovšem víme, že se Kabátník domlouval „rouscky“, tudíž až tak negramotný být nemohl.

Jak vypadala trasa Martina Kabátníka? Kabátníkova výprava mířila pouze do Konstantinopole. Do Jeruzaléma měl dojít on sám. To je patrně důvod, proč si vybral neobvyklou suchozemskou trasu. Výprava putovala z Litomyšle po obchodních stezkách přes Krakov a Lvov. Poté se vydala přes Moldavské knížectví a jeho hlavní město Suceavu do Konstantinopole, kde se výprava rozdělila. Martin si v Konstantinopoli najal ruský mluvícího žida jako průvodce a také tlumočníka a s ním se přes Bospor přeplavil do Malé Asie a přes Bursu, Ankaru, Kayseri, Kahramanmaraş, Gaziantep, Aleppo, Homs a Hasii doputoval do Damašku a dále do Jeruzaléma. V Jeruzalémě se rozloučil se svým průvodcem a pokračoval do Káhiry. Důvod, proč se pohyboval po tradičních kupeckých cestách je ten, že chtěl minimalizovat obtíže a nebezpečí spojené s pohybem po neznámém území. Kabátník nechal svou cestu zaznamenat písařem. Při zpáteční cestě putoval po stejné trase, avšak v cestopise už jí nevěnuje mnoho pozornosti. V textu se setkáváme s jiným označením názvů lokalit. Co se týče Ankary, označuje ji jako Angarie. „*A odtud jsme jeli do jednoho města, kteréž slove Angarie, v kteréžto jest mnoho těch řemeslníkův, ješto šamlaty dělají.*“³² Dále Aleppo je pro něj Galata, Hassia Betánie, Hebron Samaří a Káhiru nazývá Ejiptem. Z Kabátníkova cestopisu přesně víme, jak dlouho mu trvalo doputovat z jednoho města do druhého, např. vzdálenost mezi Bursou a Ankarou je dvanáct dní: „*A do tohoto města z Bursy jest 12te dní cesty.*“³³

³¹ KABÁTNÍK, Martin; VAJDLOVÁ, Miloslava (ed.). *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta r. 1491–1492*. Litomyšl: Regionální muzeum, 2019, s. 30. Jeho vyjádření bychom neměli považovat za primitivní, ale za prosté.

³² Tamtéž, s. 89.

³³ Tamtéž, s. 89.

2.2. Trasa Jana Hasištejnského z Lobkovic (1450–1517)

Jan Hasištejnský z Lobkovic byl starším bratrem známého humanistického básníka a cestovatele Bohuslava. Zprvu se Jan věnoval politice, ale později se zabýval pouze hospodařením na svých statcích. Roku 1479 byl přijat do panského stavu. Hasištejnský sídlil nejvíce v Kadani. V roce 1493 vykonal pouť do Svaté země, ale zážitky z ní sepsal až po dvanácti letech.³⁴ Na rozdíl od Kabátníka si vedl cestovní deník s přesnými zeměpisnými, kulturními a časovými údaji.³⁵

Jan Hasištejnský zvolil poněkud jinou trasu než Martin Kabátník. Jeho zápisky začínají takto: „*Léta narození Božího 1493, ten pondělí po provodní neděli (15. dubna) já Jan z Lobkovic a na Hasištejně vyjel jsem ten den do Chyš čtyři míle, kde jsem se shledal s pánem Jetřichem z Gutšteina, tovaryšem svým. Nazejtří v úterý 16. dubna jeli jsme spolu do Plzně šest mil; ve středu z Plzně na Velhratice tolikéž; ve čtvrtek z Velhartic jeli jsme velmi zlou cestou a přes hory do městečka Cvízle pět mil, kteréž městečko jest pana z Degenberku.*“³⁶ Poté pokračoval do Bavorska a z něj se vydal Innským údolím až do Benátek. Cesta z Kadaně do Benátek Janovi trvala 20 dní. V tomto městě Jan učinil smlouvu s Augustinem Čantorinem, který Jana a jeho posádku odvezl do Svaté země. Dne 6. června připlula posádka do Zadaru. Dne 12. června dopluli do přístavu dubrovnického, 14. června měli po levé ruce Albanii a 16. června dopluli na ostrov Korfu. Poté poutníci míjeli i další ostrovy, jako byla Kefalonie. Dne 23. června připluli k ostrovu Kréta, která Hasištejnského zejména zaujala. Všimá si místní přírody, opevnění ostrova i mluvy obyvatelstva. Z Kréty pokračovali dále a 27. června spatřili po levici ostrov Santorini. Další den, to byl pátek, připluli k městu Rhodos na stejnojmenném ostrově. Na Rhodu Jana zaujala budova špitálu pro poutníky a nemocné. V úterý vpluli do zátoky sv. Heleny a ve středu 3. července zakotvili u ostrova Kypr. Dne 4. července se loď zásobila k další cestě. V sobotu 6. července připlula poutnická posádka naproti městu Jaffě. Naneštěstí od této doby až do 20. července museli v palestinském přístavu Jaffa čekat, než mohli navštívit Jeruzalém. Janova cesta proběhla bez větších komplikací. Maleček uvádí, že Jan

³⁴ TICHÁ, Zdeňka: *Jak starí Čechové poznávali svět: výbor ze starších českých cestopisů 14.–17. století*. Praha: Vyšehrad, 1986, s. 309.

³⁵ KŠICOVÁ, Danuše. *Cesty do Svaté země: XII.–XX. století: mýty a realita v ruských a českých cestopisech*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 53.

³⁶ HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC, Jan. *Jana Hasištejnského z Lobkovic Putování k svatému hrobu*. Poznámkami nynějšího místopisu opatřil Fr. Al. Maleček. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1906, s. 4.

z Lobkovic a pán na Hasištejně zvolil k plavbě nejvhodnější dobu, kdy moře bývá nejkliidnější. Na jaře a na podzim trvala plavba při pohnutém moři šest až osm neděl. Bylo-li moře klidné, bavili se cestující v klidné chvíli honbou po delfínech, plavci hrou karet a vypravováním dobrodružných příběhů.³⁷

2.3. Trasa Oldřicha Prefáta z Vlkanova (1523–1565)

Oldřich Prefát se narodil 11. května 1523 v Praze. Pocházel ze staré erbovní rodiny. Rodinný erb tvořil poloviční štít, vpravo modrý, vlevo červený, přetínaný přední polovinou skákajícího bílého vlčáka se zlatým ostnatým obojkem. Roku 1545 byl pasován na rytíře.³⁸ Oldřich byl velmi vzdělaný. Již na počátku čtyřicátých let získal klasické vzdělání na univerzitě ve Wittenbergu a v Praze. Ve čtyřicátých letech rovněž jel na studia do Říma. Zde se setkal s Volfem Holzwirthem, se kterým se domluvil na společné cestě do Svaté země. Po návratu ze Svaté země se Oldřich oženil, ale už v roce 1550 se vydal na novou cestu do Benátek, Říma a Lorety. Roku 1552 také podnikl cestu do proslulého poutního místa Compostelly v severním Španělsku. Patrně podnikl i další cesty, ale o nich nejsme dostatečně informováni.³⁹

Ve svém cestopise Oldřich nejprve líčí cestu z Prahy do Benátek. Na rozdíl od Martina Kabátníka či Jana Hasištejnského líčí cestu do Benátek velmi stroze. První kapitola obsahuje jen výčet měst, přes které se vydal, lépe řečeno „*na koni jedá vykonal*“.⁴⁰ Od Benátek se plavili okolo mnoha ostrovů. Prefát zmiňuje například chorvatský ostrov Korčula. Poté se plavili nedaleko Albánie, až dorazili k ostrovu Korfu. „*Takž v středu od Benátek se odplavivše, a v pondělí jako šestý den k Corfu ostrovu a zámku jsme přistali*“.⁴¹ Od Korfu se plavili k ostrovu Zakynthos. Ostrov Zakynthos tehdy patřil Benátkám. Prefát nám velmi často udává vzdálenosti. Jednak když dopluje k nějakému ostrovu, tak podá čtenáři informaci, kolik mil vlaských a českých je to k dalšímu ostrovu. Dále nám pak ukazuje vzdálenost od Benátek. Můžeme uvést příklad, kdy plul právě

³⁷ HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC, Jan. *Jana Hasištejnského z Lobkovic Putování k svatému hrobu*. Poznámkami nynějšího místopisu opatřil Fr. Al. Maleček. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1906, s. 9.

³⁸ KŠICOVÁ, Danuše. *Cesty do Svaté země: XII.–XX. století: mýty a realita v ruských a českých cestopisech*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 71.

³⁹ TICHÁ, Zdeňka. *Jak staří Čechové poznávali svět: výbor ze starších českých cestopisů 14.–17. století*. Praha: Vyšehrad, 1986, s. 310.

⁴⁰ PREFÁT Z VLKANOVA, Oldřich; HRDINA, Karel (ed.). *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny... kteraužto cestu... vykonal Voldřich Prefát z Vlkanova léta Páně 1546*. I. vydání. Praha: Vesmír, 1947, s. 13.

⁴¹ Tamtéž, s. 52.

od ostrova Korfu k Zakynthu. „Leží pak ostrov Zante od ostrovu Corfu dvě stě mil vlaských, to našich českých učiní čtyřiceti, ale od Benátek až do Zante ostrovu jest devět set mil vlaských a našich českých sto a osmdesáte.“⁴² Trasa Oldřicha Prefáta dále vedla přes Krétu. Na Krétě se Prefát zajímal o labyrint, který byl od města příliš vzdálen, tudíž ho nenavštívil.⁴³ Další zastávkou byl Kypr. Prefátova výprava samozřejmě minula i další ostrovy. Z Kréty do Kypru minuly řecký ostrov Karpathos. Od Kypru se dále plavil k portu (přístavu) Jaffě. „A tak čtyřicátého dne teprva, jak jsme se od Benátek plavili, vystoupili jsme z navi na zem Svatau.“⁴⁴

2.4. Trasa Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdrůžic (1564–1621)

Kryštof Harant se narodil roku 1564 v Klenové. Byl vynikající vědec, hudebník a diplomat, který se pohyboval v blízkosti Rudolfa II., Matyáše II. a Fridricha Falckého. Kryštof byl potomek starého rytířského a posléze panského rodu z Polžic a Bezdrůžic. Vzdělání si zvyšoval v Innsbrucku. Kromě hudebního talentu zde rozvíjel i svou znalost italštiny. To mu v Palestině a v Egyptě umožnilo vydávat se za Vlacha.⁴⁵ Jistě je nám všem znám jeho tragický osud, který následoval po bitvě na Bílé hoře. Roku 1621 byl sťat na Staroměstském náměstí vedle ostatních českých významných osobností.

Harantův cestopis je poněkud rozsáhlejší než předešlé cestopisy. Jeho dílo je rozdělené na dvě části. V prvním z nich se výrazně věnuje trase do Svaté země. Kryštof vyrazil na svou pouť 31. března 1598 z Plzně. V Bystřici vykonal zastávku u svého společníka Heřmana Černína a dále spolu pokračovali na koni přes města, která Harant ve svém cestopisu líčí, až do města Innsbruck.⁴⁶ Jak si můžeme všimnout, podobně jako Jan Hasinštejnský, líčí Harant svou cestu Bavorskem a Tyrolskem. Dále pokračují přes Brixen a Trident a doputují do Benátek, kam dorazí 19. dubna. Harant se svými společníky

⁴² PREFÁT Z VLKANOVA, Oldřich; HRDINA, Karel (ed.). *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny... kteraužto cestu... vykonal Voldřich Prefát z Vlkanova léta Páně 1546*. I. vydání. Praha: Vesmír, 1947, s. 57.

⁴³ Podle řecké mytologie se jedná o Mínóův labyrint, který vystavěl Daidalos pro krétského krále Mínóa, aby v něm uzavřel Mínotaura, napůl člověka a napůl býka. Za předobraz tohoto labyrintu se považuje palác Knóssos.

⁴⁴ PREFÁT Z VLKANOVA, Oldřich; HRDINA, Karel (ed.). *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny... kteraužto cestu... vykonal Voldřich Prefát z Vlkanova léta Páně 1546*. I. vydání. Praha: Vesmír, 1947, s. 82.

⁴⁵ Vlach znamená ve starší češtině Ital.

⁴⁶ HARANT Z POLŽIC A BEZDRŮŽIC, Kryštof; BOČKOVÁ, Hana; MELOUNOVÁ MARKÉTA (eds.). *Putování aneb Cesta z Království českého do města Benátek, odtud po moři do Země svaté, Země jůdské a dále do Egypta a velikého města Kairu /I/*. Praha-Brno: Česká knižnice, 2017, s. 33.

pokračují ve své cestě, a po nějaké době doplují na ostrov Zakynthos. Následně navštívili zemi Morea.⁴⁷ Od Peloponésu minuli několik ostrovů a posléze se dostali na ostrov Kréta. Kryštof Harant nám stejně jako Oldřich Prefát udává přesné vzdálenosti. „*A tak již dobrý díl cesty naší sme vykonali, z Benátek do Candie 1400 vlaských míl, českých 280, a z Zante 500, českých pak 100 míl učiní.*“⁴⁸ Měli bychom také zmínit, že v Harantově cestopisu je mnohokrát zmíněný právě Oldřich Prefát. Můžeme se tedy domnívat, že právě cestopis Oldřicha Prefáta byl pro Haranta velkou inspirací. Tuto skutečnost můžeme najít v úseku, kdy Harant popisuje svou loď: „*A ač bych měl tuto způsob náve naší vnitřní a zevnitřní, regiment mezi marináři a jinými se plavíci obšírněji vypsati, však když jest Oldřich Prefát přede mnou pravdivou a pěknou o tom o všem zprávu v našem českém jazyku na světlo vydal a kniha jeho vůbec známá jest, toho tak při tom zanechati míním, tolika vedlé kontrfektu jejího, jež sem naschvále, jako i jiné všecky v této mé knize postavené s velikým nákladem pobožnému čtenáři k oblíbenému přiložiti dal, toto kratičce podotknu.*“⁴⁹ Z Kréty vyrazili směrem ke Kypru k městu Lemesos (vlašsky zvaného Limisso) a poté dopluli do Jaffy. Zpáteční cestu popisuje v druhém díle svého vyprávění. Popisuje putování z Jeruzaléma do města Rámy, Gázy, Damiáty a dále do Káhiry. Z Káhiry se 31. října začali připravovat na cestu do Alexandrie. Přes některé překážky, jako byla mořská bouře a zima, se nakonec 26. prosince přiblížili zpět k Benátkám.

⁴⁷ Morea je název pro poloostrov Peloponés v jižním Řecku během středověku a raného novověku.

⁴⁸ HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC, Kryštof; BOČKOVÁ, Hana; MELOUNOVÁ MARKÉTA (eds.). *Putování aneb Cesta z Království českého do města Benátek, odtud po moři do Země svaté, Země júdské a dále do Egypta a velikého města Kairu /I/*. Praha-Brno: Česká knižnice, 2017, s. 107.

⁴⁹ Tamtéž, s. 89.

2.5. Trasa Václava Vratislava z Mitrovic (1576–1635)

Život a dílo Václava Vratislava z Mitrovic si zaslouží samostatnou kapitolu, a tak se v této podkapitole zaměříme pouze na jeho trasu. Měli bychom si na začátku říci, že Václav Vratislav z Mitrovic do Svaté země ani nedoputoval. Během cesty byl uvězněn na necelé tři roky v Konstantinopoli. Proto se tedy budeme věnovat trase, která vedla pouze do Konstantinopole. *Příhody* začínají dnem 1. září 1591, kdy byl Václav poslán jako komorní pachole na diplomatickou cestu. Václavova delegace putovala Podunajím do Konstantinopole. Nejdříve se plavili do *Višemundu* (patrně dnešní Višegrad), *města uherského*. Dne 4. září doputovali do Komárna a již 9. září Václav Vratislav z Mitrovic spatřuje město Budín, kterému věnuje v cestopise velkou pozornost. V říjnu zpozoruje dnešní maďarská městečka jako Tolna a Szeremle. Václav v cestopise zmiňuje rovněž města, která pouze spatřil, ale nenavštívil. Pluli mimo různá srbská města a dále pokračovali do Bělehradu. Až do Bělehradu putovalo tedy poselstvo po Dunaji. Václav a jeho výprava dále pokračovala na koních a vozech. Na konci měsíce října zahlédli Buděšín.⁵⁰ *Prvního novembris*, jak píše Václav, už byli na půl cesty z Vídně do Konstantinopole. Dále pokračovali přes město zvané Kuryčešme (dnešní Bela Palanka v Srbsku), srbské město Pirot až do Sofie. Poté postupovali přes Adrianopol (dnešní Edirne). Rovněž jeli přes město Eski Baba a 20. října jeli přes Burgas do města Corli (dnešní Çorlu). Poté výprava navštívila ještě několik měst a v neposlední řadě dorazili do Cařihradu, tedy do Konstantinopole.⁵¹

⁵⁰ Buděšín je označení pro město Batočina v Srbsku.

⁵¹ *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. K vydání připravil Jiří Daňhelka. Praha: Československý spisovatel, 1950, s. 17–56.

3. Václav Vratislav z Mitrovic

3.1. Život

Václav Vratislav z Mitrovic, zvaný Turček či Tureček, se narodil roku 1576 jako jeden ze čtyř synů Štěpána Vratislava z Mitrovic na Drachově a jeho manželky Kateřiny z Běšin. Aby se odlišil od ostatních Vratislavů, byl později k jeho jménu přidán název „nejstarší“. Václav nejstarší Vratislav z Mitrovic pocházel ze starožitné, rytířské, později panské rodiny v Čechách. Rodinný erb má štít na dvě části kolmo rozdělený, z nichž jedna je černá, druhá červená. Václav byl vychováván na jezuitských školách v Jindřichově Hradci, kde žil jeho otec jako regent pana Adama z Hradce.

Václava už za mladých let zaujal cestopisný žánr. Zejména ho zaujal cestopis Augeria Busbeka (1522–1592), státníka, který pobyl sedm let jako císařský vyslanec v Cařihradě a popsal své zkušenosti klasickým způsobem v díle *Popsání cesty do Cařihradu a do Amasie*. Právě četba tohoto cestopisu v něm vzbudila touhu poznat země a národy, které vylíčil Busbek. Toto přání se mu brzy splnilo. Díky Adamovi z Hradce, který byl tehdy komorníkem a nejvyšším kancléřem českého království, a také na přímluvu svých strýců, byl roku 1591 přidělen jako komorní pachole k poselstvu Krekvicovu, které bylo s dary vypraveno do Cařihradu.

Po svém příjezdu do vlasti se poté zotavoval z tureckého zajetí. Brzy se oženil s Ludmilou Ježovskou z Lub. Po bitvě na Bílé hoře začal rozšiřovat své statky. Od Jaroslava Otty z Losu koupil roku 1624 tvrz Chrastinu a ves Hlážovice. Roku 1625 koupil od Adama Bechyně z Lažan tvrz Koryni s vesnicí a vesnice Smilovice, Přední Lhotu, Prostřední Lhotu, Libšice a Mokřsko.

Dne 17. února 1629 byl spolu s nezletilými strýci Alšem a Jiříkem povýšen do panského stavu. Václav měl s Ludmilou celkem šest synů a jednu dceru. Měl syny Štěpána, Jana Vojtěcha, Adama Leopolda, Petra Ladislava, Ladislava (Lacka) a Jiřího a dceru Kateřinu Juliánu. Roku 1632 dal sepsat všechn svůj majetek a každému synu vykázal podíl, který měli dostat po Václavově smrti. Václav Vratislav z Mitrovic zemřel

22. listopadu 1635. Jeho tělo, oděné v černých šatech a červených punčocháčích je uloženo v kostele ve Starém Kníně před hlavním oltářem.⁵²

3.2. Dílo

Vratislavovy *Příhody* byly sepsány se smyslem pro realistické ztvárnění dramaticky prožité skutečnosti. Toto dílo představuje cestopisný žánr s žánrem dobrodružným.⁵³ Václav Vratislav Mitrovic se jako patnáctiletý roku 1591 zúčastnil poselstva Rudolfa II., který do turecké země vypravil šedesátičlennou skupinu s mnoha dary v čele s Bedřichem svobodným pánem z Krekvic. Během cesty si dělal přesné záznamy o průběhu cesty a pobytu v Turecku. Do rodné vlasti se vrátil, když mu bylo devatenáct, a svůj cestopis sepsal až v třiaadvaceti, tedy roku 1599. Vratislavovo dílo dlouho zůstalo pouze v rukopisné podobě. Autorův vnuk, Václav Hynek Vratislav z Mitrovic pořídil první opis roku 1727, k tisku však nedošlo. O první vydání knihy se roku 1777 zasloužil František Martin Pelcl.⁵⁴ Roku 1807 vydal *Příhody* také Václav Matěj Kramerius, roku 1855 J. V. Rozum a roku 1874 František Bartoš. V neposlední řadě vyšlo také vydání Václava Ertla, který považuje za nejspolehlivější vydání Pelcovo, avšak srovnával všechny další dostupné rukopisné i tištěné verze. Václav Ertl rovněž zmiňuje překlady do několika cizích jazyků, jako jsou německý, anglický, ruský, srbský a bulharský.⁵⁵

Příhody začínají předmluvou k laskavému čtenáři. Václav zde vysvětluje, proč knihu vydává po tak dlouhém čase od návratu do vlasti. „*Příčina toho jest nestálost vojenských a nebezpečných časův, které od věku mého vlast naši náramně sužovaly a o věcech pokojných a paměti hodných ani téměř mysliti nedaly.*“⁵⁶ Dále se snaží čtenáře zaujmout a získat jeho přízeň: „*Najdeš tam věci, které se ti líbiti a čas ukrátiti moci budou.*“⁵⁷ Také vysvětluje chronologickou kompozici textu. Sám autor nám sděluje, na kolik částí je dílo rozděleno a co se v každé části odehrává. V první knize Mitrovic popisuje cestu z Vídně do Konstantinopole, jak již bylo řečeno v kapitole o trase; v druhé

⁵² ERTL, Václav. II. Životopis spisovatelův. In VRATISLAV Z MITROVIC, Václav. *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha: Vojtěch Hrách, 1937, s. VII–IX.

⁵³ NEDVĚDOVÁ, Milada. Medailón o autorovi. In VRATISLAV Z MITROVIC, Václav. *Příhody*. Praha: Československý spisovatel, 1976, s. 1.

⁵⁴ KŠICOVÁ, Danuše. *Cesty do Svaté země: XII.–XX. století: mýty a realita v ruských a českých cestopisech*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 96–97.

⁵⁵ ERTL, Václav. IV. Rukopisy, vydání a překlady Příhod Vratislavových. In VRATISLAV Z MITROVIC, Václav. *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha: Vojtěch Hrách, 1937, s. XV–XX.

⁵⁶ *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. K vydání připravil Jiří Daňhelka. Praha: Československý spisovatel, 1950, s. 15.

⁵⁷ Tamtéž, s. 16.

knize pojednává o pobytu v Konstantinopoli a o některých zajímavostech, které tam spatřil; třetí kniha líčí zajetí a žalář celého císařského poselstva; ve čtvrté knize seznamuje čtenáře s vysvobozením ze zajetí a navrácením do vlasti.

Václavovo vyprávění začíná 1. září 1591. Jak již bylo zmíněno, v první knize popisuje cestu do Konstantinopole. Kromě popisů měst se můžeme v první knize setkat i s popisem místní kultury, špitálů, lázní či hostinců, které Václav nazývá *karavanseraj*. O jednotlivých městech či vesnicích se Václav nerozepisuje, pouze o Konstantinopoli nám podává široké informace: „*Leží v Evropě, má téměř před očima Asii a Egypt, po pravé straně Afriku, kteréžto země, ač města nedotýkají, však mořem a pohodlím plavby s ním se jako spojují. Po levé straně jest Pontus Euxinus⁵⁸ a jezero Meotské, jináč – jak je Turci jmenují – Karatengise, totiž Černé moře (...)*“⁵⁹

V druhé části knihy nám Mitrovic podrobně popisuje pobyt císařského poselstva v Konstantinopoli. První rok strávili členové Rudolfova poselstva příjemně. Kromě diplomatických povinností se snaží Vratislav z Mitrovic čtenáře seznámit s tureckými zvyky, kulturou, zábavou, pamětihodnostmi či přírodou. Václava v Konstantinopoli zaujala zejména divoká zvířata: „*Viděli jsme také v Konstantinopoli rozličné přirození a způsobu divoké zvířata, ostrovidy, divoké kočky, rysy, hyeny, levharty, nědvědy, lvy tak pitomé a okrocené, že je po městě na řetězích a provazích vodí, rozličné zeměplazy prvé nevidané, rozmanité ptáky, všelijaké hry krejklířské s vosly, s koňmi, kozly a rozličnými zvířaty, které se na tom hipodromu, placu, jemuž Turci Almaidan říkají, každodenně provozují.*“⁶⁰ Mitrovic si také všímá turecké úcty k papíru: „*(...) Turci papír u veliké vážnosti a poctivosti mají, protože se na něm jméno boží píše (...)*“⁶¹ Mitrovic často čtenáře seznamuje i s historií města. Zejména ho zaujal chrám sv. Sofie, postavený r. 537 za císaře Justiniána. Turci zbořili jen některé postranní kaple a hlavní chrám opatřili svojí symbolikou. Do této kapitoly je vložen příběh o nešťastných křesťanských snoubencích, který je velmi tragický a zvyšuje celkové napětí. Konec kapitoly působí poněkud depresivně, jelikož v Konstantinopoli propukl mor, který zahubil 80 tisíc lidí.

⁵⁸ Jedná se o jižní pobřeží Černého moře, oblast kolem průlivu Bospor.

⁵⁹ *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. K vydání připravil Jiří Daňhelka. Praha: Československý spisovatel, 1950, s. 57.

⁶⁰ Tamtéž, s. 77.

⁶¹ Tamtéž, s. 83.

Mor se nevyhnul ani císařskému poselství: „Z našeho domu umřelo jich též okolo šesti osob na morní nakažení (...)“⁶² Celá situace české výpravy se více zdramatizovala.

Knih třetí, ze všech nejrozsáhlejší, začíná pojednáním o Ladislavovi Mörthenovi, hofmistrovi, který přešel na stranu tureckou a nechal se poturčit. V důsledku této zrady byl jejich orátor zatčen a odvečen do vězení. Stejný osud potkal i zbytek císařského poselstva. Cestou do vězení Turci posádku stále nabádali k poturčení. Právili, že je to jejich jediná naděje. Mitrovic pečlivě popisuje tři druhy vězení: „V předním stavení sou všeckno věžňové z rozličného národu, mistři, kteří galery a jiné rozličné věci stavěti umějí, sou všelijací řemeslníci, tesaři, truhláři, kováři, provázníci, tkalci, (...) ti mají také naději k vysvobození větší nežli jiní (...)“⁶³ Druhé vězení je pro „obecní vězně, kteří žádného řemesla neumějí: těch bylo tehdáž okolo sedmi set osob z rozličných národův, který pod nebem sou.“⁶⁴ A třetí stavení charakterizuje jako „špitál, v němž nemocní věžňové leží a staří, již věkem sešli, tam zůstávají.“⁶⁵ První noc ve vězení popisuje velmi do detailů, můžeme se setkat i s působením na naše smysly: „Nám pak, rozkošnejm takovejm noclehům nezvyklejm, přenáramně těžko přivyknouti bylo, nebo ač sme se do naha slíkli, však nic platno nebylo, nýbrž i ty mouchy štípaly, poněvadž tam velkej puch, smrad a horko bylo.“⁶⁶ Mitrovic trpěl nemocí několik neděl, což nebylo příjemné ani jeho společníkovi ve vězení, totiž knězi. Vězni byli u sebe připoutáni, a tak touž nemocí onemocněl i kněz. Václav v knize také popisuje, jak se naučil různým pracím – přes pletení rukavic, punčoch k vyrábění klobouků. Kromě svých vlastních zážitků nám Václav také zprostředkovává události, jichž byl svědkem. Po nějaké době byli umístěni do nejstrašnějšího tureckého vězení, do Černé věže. Václav na počátku popisuje utrpení a stále se modlí k Bohu. Václav se po dobu pobytu v Černé věži naučil mluvit a číst turecky. Za dva měsíce uměl jazyk dokonale, „což tomu Turku velmi s podivením bylo, že sem jak řeč, tak jejich litery brzce pochopil a všudy divy o mně vyprávěl.“⁶⁷ Další osud císařského poselství ovlivnila smrt tureckého sultána Murada III. (1574–1595). Do Konstantinopole přijel Muradův syn Mehmed III., který byl velmi krutý, a proto se do Konstantinopole chystal Ibrahim baša, který měl za ženu sestru nového sultána. Ten slíbil věžňům, že se za ně u sultána přimluví, jelikož sám neměl pravomoc, aby je propustil, protože byl pouze místodržící. Sultán

⁶² *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. K vydání připravil Jiří Daňhelka. Praha: Československý spisovatel, 1950, s. 106.

⁶³ Tamtéž, s. 123.

⁶⁴ Tamtéž, s. 124.

⁶⁵ Tamtéž, s. 124.

⁶⁶ Tamtéž, s. 125.

⁶⁷ Tamtéž, s. 150.

poručil, aby byli vězni z vězení propuštěni, avšak osvobození nebylo příliš rychlé. K propuštění jim pomohla až smrt velkovezíra Sinana baši, kterého poté vystřídal právě Ibrahim baša, který dal vězňům velkou naději na vysvobození a byl české delegaci velmi nakloněn.⁶⁸

Kniha čtvrtá líčí propouštění z vězení a návrat do vlasti. Veliteli Černé věže slíbili vyplatit při osvobození 200 dukátů. Mitrovic byl velmi zklamaný a nedařilo se mu částku sehnat. Václav ztrácí veškerou naději, ovšem nakonec posílá částku Václavův strýc Kryštof Vratislav. „*My na ráno z věže té přetmavé, Černé, rovně v den památný sv. Petra a Pavla, apoštolův Páně, sme vyšli a v ní dvě léta a pět nedělí oustavně seděli (...)*“⁶⁹ Poté je „*aga do Galaty města k englicskému poslu dovésti dal*“⁷⁰ a posléze se vydali na cestu domů. Vypravili se přes Budín, Ostřihom, kde se Václav setkal se svými příbuznými. Václavovi a dalším účastníkům císařského poselstva po cestě otekly nohy, a tak je arcikníže nechal odvézt do Vídně k arciknížeti Matyášovi. Poté pokračovali do Prahy k císaři Rudolfovi. Císař Rudolf nabídl Václavovi službu u dvora, ovšem Václav nabídku odmítl: „*Ale my sme vše Pánu Bohu poručili a k rodičům a přátelům našim bez peněz se raději domů navrátili.*“⁷¹

Co se týče stylové a formální stránky díla, autor dodržuje chronologický sled událostí, vyprávěných v ich-formě, avšak současně zaznamenává řadu vlastních pozorování či tlumočí příhody, o nichž se dozvěděl z vyprávění. Dělá to z toho důvodu, aby přiblížil mentalitu i životní styl turecké společnosti, již měl možnost poznat.⁷²

⁶⁸ KŠICOVÁ, Danuše. *Cesty do Svaté země: XII.–XX. století: mýty a realita v ruských a českých cestopisech*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 105–106.

⁶⁹ *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. K vydání připravil Jiří Daňhelka. Praha: Československý spisovatel, 1950, s. 178.

⁷⁰ Tamtéž, s. 178.

⁷¹ Tamtéž, s. 193.

⁷² KŠICOVÁ, Danuše. *Cesty do Svaté země: XII.–XX. století: mýty a realita v ruských a českých cestopisech*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 108.

4. Islám v cestopisech v 16. století

Na počátku bychom si měli charakterizovat slova, jako jsou *islám* a *muslim*. Také bychom měli sdělit, jak Evropané vnímali muslimy a jejich náboženství. Turky a představitele islámu nedokázal běžný obyvatel Evropy vůbec rozlišit – obdobně jako jsou dnes často za synonymum muslima považováni Arabové. Samotné pojmy *muslim* a *islám* nebyly v raném novověku vůbec známy. Stejně tak výraz *mohamedán* nebyl v raně novověké společnosti příliš obvyklý. Výraz Turek byl vnímán jako synonymum pojmu muslim. Islám byl nazýván jako *turecké náboženství*. Turecké písmo svaté, korán, byl všeobecně znám jako *alkorán*. Mohamedovo náboženství není od Boha, je to dílo člověka – proto se někdy označuje za náboženství pohanské a muslimové jsou nazýváni *pohany*. Všeobecná informovanost o islámu byla v Evropě velmi slabá a to se také pokoušel změnit Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic, který věnuje islámu ve svém cestopise rozsáhlé kapitoly. Cestopisy v 16. století si všímají každodenního ritu muslimů spíše se sympatiemi. Všimají si, že Turci jsou velmi zbožní, pětkrát denně se modlí, předtím se rituálně očišťují, v mešitách mají ticho a čisto, mají velkou úctu ke svému písmu svatému, dávají hojně almužny apod.⁷³ Již jsme zmínili, pojem islám a muslim ve středověku a raném novověku nebyl znám. Jak tedy jednotliví cestovatelé označovali představitele tohoto náboženství a náboženství celkově? Tak například Martin Kabátník používá ve svém cestopise k základnímu náboženskému odlišení pojem *pohané*, proti němuž stojí nejčastěji křesťané a židé. Často užívá výrazy jako *turecká víra*, *arapská víra*, *turecký kostel*, *můřenínové* apod. Jan Hasištejnský užívá výraz *pohané* a označuje tím výlučně obyvatele říše „*krále žoldána*.“⁷⁴ Zcela samostatně stojí Turci jako další civilizační kategorie. Užívá výrazy jako *země pohanská*, *země turecká* apod.⁷⁵

⁷³ RATAJ, Tomáš. *České země ve stínu púlměsíce: obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*. Praha: Scriptorium, 2002, s. 234–239.

⁷⁴ „*Král žoldán*“ = egyptský mamlúcký sultanát.

⁷⁵ MENDEL, Miloš; OSTRÁNSKÝ, Bronislav; RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha: Academia, 2007, s. 280–283.

4.1. Islám v cestopise Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdrůžic

Cestopis Kryštofa Haranta nám podává nejpodrobnější informace o islámu. V prvním díle se setkáváme s vnímáním Turků a jejich náboženství jen velmi střídově. V první části se setkáváme se situací, kdy Harantova sedmičlenná posádka připlouvá na břeh, k portu v Jaffě. Posádku zahlídli Turci, kteří se k nim plavili, protože spatřili jejich soudek vína z Kypru. Harant jim víno nalil „*a tak dobře jim carské víno šmakovalo, že sou ho plné tři dčbány, jakkoli silné bylo, tak uctíví a vděční byli, že nám sotva ostatek těch naklonků přáli (...)*“⁷⁶ Turci se tedy napili vína, i když jim to víra zakazuje. Když Harant a jeho výprava přijíždí do města Ramy, musí sesednout z oslů: „*Neb oni se domnívají, že by je křesťané a jiní, kteří mahumetánského náboženství nejsou, sedě na oslích aneb koních poškvřnili, pro jeho, kterouž pokládají, svatost, z té příčiny, že v něm residenci jest, fachi aneb fakichi, tj. biskupa aneb proroka jejich, ale kdo dolů ssedne a pěšky jde, jest, jako by poctivost a vážnost k tomu místu prokazoval.*“⁷⁷ Harant ovšem není jediný, kdo popisuje tento zvyk. Kabátníkův, Prefátův i Hasištejnského cestopis rovněž popisují sesednutí z oslů před městem Rama. Můžeme si rovněž povšimnout, že Turci často na místě křesťanských kostelů, které rozbořili, stavěli své mešity. Než Harant doputuje do města Ramy, popisuje město Lydda, kde: „*Na ten čas koliks chalup tam viděti, ale posavad Turci na místě kostela meschitu (a jakž jiní obyčejně, však nevlastně po vlasku moschea říkají), to jest kaplu, sobě vysvěti a v ní hrob svatého Jiří jakožto rytíře ctí a u veliké vážnosti mají, kdo by se ho dotekl a tam putoval, sobě to za štěstí pokládá.*“⁷⁸ S případy, kdy si Turci na posvátných místech stavěli své mešity, se setkáme v knize mnohokrát. Dokonce si mešitu přetvořili i z budovy, ve které byla pohřbena Ráchel, manželka Jáakoba. „*O tom velikém hrobu pravili nám, že jest Ráchel, manželky Jakoba patriarchy, kterýž on sám dělati dáti měl, v prvních knihách Mojžíš. 35. Kapitole. Turci sobě nyní meschit z něho udělali.*“⁷⁹ Co se týče Harantova názoru na Turky, můžeme z jeho promluv předpokládat, že nebude úplně kladný. Když popisuje studnici Elizeovou, Turci velmi zoškliví pitnou vodu: „*Když sme pak víno, kteréž sme s sebou měli, vypili, přestali sme na vodě, nebo velmi dobrá a dosti čerstvá byla. Ale ta lotrovská chasa turecká z pěšího lidu velikou nám nechut a zošklivení*

⁷⁶ HARANT Z POLŽIC A BEZDRŮŽIC, Kryštof; BOČKOVÁ, Hana; MELOUNOVÁ MARKÉTA (eds.). *Putování aneb Cesta z Království českého do města Benátek, odtud po moři do Země svaté, Země jůdské a dále do Egypta a velikého města Kairu /I/. Praha-Brno: Česká knižnice, 2017, s. 149.*

⁷⁷ Tamtéž, s. 155.

⁷⁸ Tamtéž, s. 155.

⁷⁹ Tamtéž, s. 285.

té vody činila. Neb jak se k pramenu dostali, hned z svých košel se svlekle nazi do té vody skákali a v něm svá nečistá těla obmývali a chladili, my pak pro velikou horkost a žízeň přece sme ji pít musili.“⁸⁰ Když Harant v prvním díle *Putování...* popisuje ženský turecký oděv, naznačuje čtenáři, že turecké tematice se bude více věnovat v druhém dílu: „Ženy v témž způsobu jeden kroj zachovávají a tak přísně jako jinde zavřené jsou, že kromě na altáních jejich (kdež každý den ráno a večer k modlitbě choditi a tancovati s nezakrytou tváří s hlasitým voláním a zpíváním a tím od chodících po ulicích snadno se spatřiti mohou) jinde jich viděti nelze, a k stavu manželskému tak dobře křesťané jako Turci od rodičův dcery kupovati musejí, o čemž v druhé knize doloženo bude.“⁸¹ Harant čtenáři na konci prvního dílu sděluje, na kolik sekt jsou křesťané ve Svaté zemi rozděleni, a také podrobně popisuje, jak se Turci svolávají do kostelů, nebo podrobně popisuje způsoby modlení. Dozvídáme se, že Turci nemají žádné zvony u kostelů ani hodiny. Místo toho však mají zvoníka, který v čase kázání nebo modlení obchází ulice. Když vcházejí do kostela, zachovávají své ceremonie. Obracejí se tváří na jih,⁸² ruce vzhůru zvedají a hlavu k zemi skloňují – tím činí poklonu. Poté padají na zem, často zemi líbají a modlí se.⁸³ Ve druhém díle *Putování...* se již setkáváme s podrobnějším vylíčením islámského náboženství a turecké kultury. Když Harant popisuje turecké lázně, čtenáři zdůrazňuje, proč jsou turečtí muži čistotní a proč ženy do lázní nechodí: „*Nebo v zákoně jich zapověděno jest do meschitu jíti anebo se doma modliti, dřív než by špína z těla byla smytá, anebo tělo, byť prvé čisté bylo, přece obmyti musejí, protože oni věří tomu, že tou vodou živelnou a splakováním zevnitřní špiny z těla tak hochův svých vnitř pozbývají a se očišťují.*“⁸⁴ Kryštofovo detailnější líčení začíná putováním *mahumetánů* do Mekky a Mediny. V této kapitole se dozvídáme o bajramu, tedy o jednom z muslimských svátků. Dále se setkáváme s fungováním karavany. Nemůžeme opomenout popis koránu (*alkoránu*), popis města Mekky (*Mecchy*) a Mediny (*Medýny*).⁸⁵ V další kapitole s názvem *O náboženství egyptském a jich sousedův Arabův, anobř úhrnkem o tureckém* nám autor

⁸⁰ HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC, Kryštof; BOČKOVÁ, Hana; MELOUNOVÁ MARKÉTA (eds.). *Putování aneb Cesta z Království českého do města Benátek, odtud po moři do Země svaté, Země jüdské a dále do Egypta a velikého města Kairu /I/*. Praha-Brno: Česká knižnice, 2017, s. 257.

⁸¹ Tamtéž, s. 358.

⁸² Jih je totiž přibližný směr do Arábie k městu Mekka.

⁸³ HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC, Kryštof; BOČKOVÁ, Hana; MELOUNOVÁ MARKÉTA (eds.). *Putování aneb Cesta z Království českého do města Benátek, odtud po moři do Země svaté, Země jüdské a dále do Egypta a velikého města Kairu /I/*. Praha-Brno: Česká knižnice, 2017, s. 405–406.

⁸⁴ HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC, Kryštof; BOČKOVÁ, Hana; MELOUNOVÁ MARKÉTA (eds.). *Putování aneb Cesta z Království českého do města Benátek, odtud po moři do Země svaté, Země jüdské a dále do Egypta a velikého města Kairu /III/*. Praha-Brno: Česká knižnice, 2017, s. 188.

⁸⁵ Tamtéž, s. 270–299.

sděluje vyčerpávající poznatky o islámu. V první řadě se věnuje postavě proroka *Mahometa*.⁸⁶ Harant nám udává čtyři arabské zvláštní sekty, do nichž patří *geomalieri* aneb *iomaileri*, *calenderi*, *dervisi* a *torlakové*. O derviších se vyjadřuje poněkud negativně. Loupí, mordují, a to vše pod zástěrou náboženství: „*Dervisové, ti život hovadský a sodomský vedou, po všem těle holení a nazi, krom že se jednou koží ovčí aneb kozlovou opásati a přiodítí mohou. Těm se všelijaká lotrovství přehlídají, nebo loupí, mordují, s hovady i lidmi obcují, vše pod zástěrou náboženství, jako by to z vnuknutí Ducha Božího činili (...)*“⁸⁷ I sám Mohamed je vyličen poměrně negativně. Harant nejdříve popisuje jeho dětství, podává nám informace o jeho rodičích. Dále popisuje negativní vlastnosti a rovněž si všímá jeho zvláštních praktik: „*Pročež vydal se do divných praktik, choval dráby a lotry, kteříž tejně v pustinách arabských se zdržovali a lidi, zvláště kupce, mordovali, je obírali a s ním se o loupež dělili.*“⁸⁸ Nábožensko-sociální praxe islámu se pak podle něj zformovala v důsledku Prorokových negativních osobních vlastností, především údajné nemravnosti a prolhanosti.⁸⁹

Kryštof Harant posléze čtenáři zprostředkovává rozsáhlejší obraz o modlení, což avizoval už v prvním díle cestopisu. Zobrazuje modlení v pětidenních cyklech, totiž ráno při svítání, tři hodiny po východu slunce, v poledne, ve večerním čase a při západu slunce. Poté „*umývají se po tváři, ruce, nohy a hanbu vodou čerstvou, při každém kostele v kašně tekoucí, poté jdou do kostela a třikrát hlavu až k zemi skloní a poté stoje breptají některé modlitby a s svým knězem je říkají nahlas s křikem nemalým, zemi začasť libajíce, až po vykonání toho na zemi, po níž koberců plno prostřáno jest, se posadí a kázání kněze svého poslouchají, kterýž jim něco o Mahometovi, o jeho činech a některého jiného řeholníka, o němž dobré smyšlení mají, porozpráví, načež dá jim požehnání a navrátí se každý domu.*“⁹⁰ Harant popisuje islám jako namátkou vybranou a zjednodušující směs židovské a

⁸⁶ Zastaralý název pro Mohameda.

⁸⁷ HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC, Kryštof; BOČKOVÁ, Hana; MELOUNOVÁ MARKÉTA (eds.). *Putování aneb Cesta z Království českého do města Benátek, odtud po moři do Země svaté, Země jüdské a dále do Egypta a velikého města Kairu /II/*. Praha-Brno: Česká knižnice, 2017, s. 302–303.

⁸⁸ Tamtéž, s. 307.

⁸⁹ STORCHOVÁ, Lucie. Komentář. In HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC, Kryštof. *Putování aneb Cesta z Království českého do města Benátek, odtud po moři do Země svaté, Země jüdské a dále do Egypta a velikého města Kairu/II/*. Praha-Brno: Česká knižnice, 2017, s. 420.

⁹⁰ HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC, Kryštof; BOČKOVÁ, Hana; MELOUNOVÁ MARKÉTA (eds.). *Putování aneb Cesta z Království českého do města Benátek, odtud po moři do Země svaté, Země jüdské a dále do Egypta a velikého města Kairu /II/*. Praha-Brno: Česká knižnice, 2017, s. 309–310.

raně křesťanské věrouky, která se zakládá na naivitě, neschopnosti úsudku a tupém opakování fyzických úkonů.⁹¹

4.2. Islám v Kabátníkově, Hasištejnského a Prefátově cestopise

V Kabátníkově, Hasištejnském a Prefátově cestopise se tematika islámu objevuje v poněkud menší míře, než tomu bylo u Kryštofa Haranta. Kabátníkův cestopis kratšího rozsahu nám podává informace o islámu jen velmi sporadicky.⁹² Z Kabátníkova cestopisu rovněž necítíme zášť k tureckým obyvatelům, jako tomu je u Haranta, spíše můžeme vycítit strach z neznámého nebezpečí. Můžeme uvést příklad, kdy přijíždí jeho pětičlenná posádka do Betánie:⁹³ „(...) *tu jsme již pili víno, ale kradmo, neb sme se Arapów báli.*“⁹⁴ Také čtenáři zprostředkovává informace o islámské tradici, kdy je pití vína podle koránu zakázané: „*V tom městě již bylo víno, než nesměli smy se na ně ptáti pro Arapy, totižto pro múřeniny, neb ho sami nepijí a jiným za zlé mají, kto by je pili, a zvláště hostem, neb se host musí ve všem opatrně mieti a svobodně sobě nečiniti, zvláště jako domáci anebo jako ti, kterýž jazyk jich umějí.*“⁹⁵ Ovšem Kabátník nám také podává zprávu o tom, kde sháněl víno, když to u Turků nebylo možné: „*Neb jestliže já nebo jiní chtěli sme víno píti, musili sme jíti <k> křesťanóm a ten nám kázal jíti do komory i zavřel nás tam, a tak sme víno píti směli, jinak nic.*“⁹⁶

Také nám podává obraz o lidech, kteří se přidají k islámu, aby měli více peněz: „*Jakož se mnozí na tureckú vieru dávají, a což sem rozuměti muohl, že nejvíc proto, aby peněz dosti měli.*“⁹⁷ Už v 15. století, právě u Kabátníka, si můžeme všimnout velké zbožnosti: „*Arapí, totiž pohané múřené, jsú lidé dosti tvární v mraviech, zvláště kteříž jsú nábožní a rozumón požívají.*“⁹⁸ Také se v textu setkáváme s islámským svátkem bajram. Kabátník nám podává dokonce bližší určení tohoto svátku: „*A v těch lázních vždycky se*

⁹¹ STORCHOVÁ, Lucie. Komentář. In HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC, Kryštof; BOČKOVÁ, Hana; MELOUNOVÁ MARKÉTA (eds.). *Putování aneb Cesta z Království českého do města Benátek, odtud po moři do Země svaté, Země júdské a dále do Egypta a velikého města Kairu /II/*. Praha-Brno: Česká knižnice, 2017, s. 420.

⁹² Je to naprosto přirozené, protože Kabátníkova cesta nebyla poznávací, ale jednalo se o jakési hledání konfese, která by odpovídala prvotní Kristově církvi.

⁹³ Betánie je vesnice, ležící asi tři kilometry od Jeruzaléma.

⁹⁴ KABÁTNÍK, Martin; VAJDLOVÁ, Miloslava (ed.). *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta r. 1491–1492*. V Litomyšli: Regionální muzeum, 2019, s. 95.

⁹⁵ Tamtéž, s. 91.

⁹⁶ Tamtéž, s. 97.

⁹⁷ Tamtéž, s. 83.

⁹⁸ Tamtéž, s. 134.

myjí každý den, nebo oni nemají žádné neděle ani kterého svátku ve všem roce krom toho svátku, kterémuž říkají bajram. A k tomu se svátku čtyři neděle postie a ty čtyři neděle nikdiež ve dne nejedie, než v noci, a to až do toho svátku.“⁹⁹ Stejně jako Martin Kabátník i Oldřich Prefát čtenáře poučuje o pití vína. Píše, že před ně postavili víno a vodu a Turci víno pili a všichni se na ně s překvapením dívali. Poté dodává: „Proč Turci vína nepijí a svinského masa nejedí, o tom sobě muožeš přečísti hádku židovských mistruov s Machométem, která jest vytištěna při alkoranu, jich zákonu.“¹⁰⁰ Když Oldřich vypráví o klášteře na hoře Sion, dokumentuje detailní popis kapliček. O kapli, kde jsou pochována těla krále Davida a Šalamouna, tělo syna Šalamounova; těla krále Roboáma, Abiáše a jiných izraelských králů, píše: „Tu kaplici dolejší drží Turci a klíče od ní mají a žádnému křesťanu tam jíti nedopustí, leč by se dal obřezati a jich víru přijal.“¹⁰¹ S podobnou záležitostí se setkáváme i později v díle, konkrétně, když Prefát chce jít do Šalamounova chrámu, ale nemůže. Se stejným případem se setkáváme i u Kabátníka, který vykonal cestu o pětapadesát let dříve než Prefát. Když Kabátník prochází okolo Nilu, jde okolo jedné turecké modlitebny a praví: „Nebo do pohanských kostelov žádný jiný nechodí a jíti nesmie, leč by jich vieru přijal a obřezati se dal, neb sú od toho hned usazeni, aby to pilně opatrovali. Také žádný člověk Arapov naháněj u vieře jich ani o jich vieře mluv, zvláště neznámý, chce-li život zachovati.“¹⁰² Hasištejnský naproti tomu popisuje situaci, jak se do Božího chrámu pokoušeli dostat i někteří pohané, jak Lobkovic označuje vyznavače islámu, ty však písař dovnitř nepustil a uzamkl vchod.¹⁰³ Prefát si samozřejmě všímá i mešit a minaretů, odkud muezzini svolávají muslimy k modlitbám. Co se týče náboženské příslušnosti, Prefát nám popisuje, jak je rozeznat: „(...) neb Turci nosí zavítí na hlavách všeko bílé, křesťané modré neb modré a bílé spolu, Židé žluté, než v oděvu sic všickni jednostejně po turecku užívají.“¹⁰⁴ Podobný případ nalezneme i u Kabátníka: „Samaritáni mají červený oděv aneb zavítie, židé žluté, křesťané mají modré, než Arapi nebo pohané nosé, jaký oděv chtěie, neb jim svoboda podlé moci jest, kterúž mají, však proto z obyčeje

⁹⁹ KABÁTNÍK, Martin; VAJDLOVÁ, Miloslava (ed.). *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta r. 1491–1492*. V Litomyšli: Regionální muzeum, 2019, s. 135–136.

¹⁰⁰ PREFÁT Z VLKANOVÁ, Oldřich; HRDINA, Karel (ed.). *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny... kteraužto cestu... vykonal Voldřich Prefát z Vlkanova léta Páně 1546*. I. vydání. Praha: Vesmír, 1947, s. 81.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 98.

¹⁰² KABÁTNÍK, Martin; VAJDLOVÁ, Miloslava (ed.). *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta r. 1491–1492*. V Litomyšli: Regionální muzeum, 2019, s. 121.

¹⁰³ KŠICOVÁ, Danuše. *Cesty do Svaté země: XII.–XX. století: mýty a realita v ruských a českých cestopisech*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 66.

¹⁰⁴ PREFÁT Z VLKANOVÁ, Oldřich; HRDINA, Karel (ed.). *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny... kteraužto cestu... vykonal Voldřich Prefát z Vlkanova léta Páně 1546*. I. vydání. Praha: Vesmír, 1947, s. 178.

svého najviac rúcha bielého nesú, a jestliže chtie zmeniti, žádný jim nemôž brániti, ale oni jiným všem bránie.“¹⁰⁵ Můžeme si všimnout, že za těch pětapadesát let se téměř nic nezměnilo. Celý Prefátův text vykazuje poměrně neutrální autorův vztah k Turkům. Ovšem při zpáteční cestě posádka zažila šarvátku na moři právě s Turky. Celkově na Prefátově lodi zemřelo patnáct mužů. Když konečně dopluli zpět k Benátkám, Prefát je zklamaný: „(...) a od Turkuov a pohanuov v zemi Svaté mnohé příkoří a úzkosti jsme trpěli, s kterými i nebezpečnú šarvátku na moři sme měli (...)“¹⁰⁶ Můžeme vidět několik rozdílů, co se týče cesty Jana Hasištejnského a Kryštofa Haranta. Maleček ve své publikaci zdůrazňuje, že Jan Hasištejnský šel ke kostelu sv. Anny, kde se narodila Panna Marie. Ovšem v té době v prostorách kostela muslimové měli svou mešitu a nikoho dovnitř nepouštěli. V šestnáctém století se tam ovšem dostal Kryštof Harant za přiměřený obnos, a právě na svátek Narození Panny Marie.¹⁰⁷ Hasištejnský o vyznavačích islámu, jež nazývá pohany, mluví zcela nestranně, pokud se k jeho souvěrcům, kde se s nimi stýkají, chovají laskavě. Ovšem můžeme se setkat s odsuzováním muslimské krvelačnosti, s jakou hubí křesťany.¹⁰⁸

Pokud si shrneme fakta, Martin Kabátník o islámu jako takovém mnoho informací nenabízí. Mendel, Ostránský a Rataj uvádí, že „nejspíš jako první český text reflektuje rozlišování turecké a mouřenínské či pohanské víry, tedy diferenciaci muslimů na sunnity a ší'ity.“¹⁰⁹ Jan Hasištejnský nám podává bohatší informace o islámu, jelikož autor vyhradil kapitolu těmto informacím. Hovoří o Mohamedovi, že je pro muslimy prorokem a poslem božím, a píše o základních člancích víry v *alkoránu*.¹¹⁰ Prefát ve svém cestopise předkládá pestrrou směs postřehů z každodenního života muslimů, žádné naučné informace o islámu ani o tureckém státu nenabízí. Úplným opakem je Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic. Harantův cestopis je jedním z vrcholů české naučné literatury o muslimském světě.

¹⁰⁵ PREFÁT Z VLKANOVA, Oldřich; HRDINA, Karel (ed.). *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny... kteraužto cestu... vykonal Voldřich Prefát z Vlkanova léta Páně 1546*. I. vydání. Praha: Vesmír, 1947, s. 131.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 340.

¹⁰⁷ HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC, Jan. *Jana Hasištejnského z Lobkovic Putování k svatému hrobu*. Poznámkami nynějšího místopisu opatřil Fr. Al. Maleček. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1906, s. 53.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 25.

¹⁰⁹ MENDEL, Miloš; OSTŘANSKÝ, Bronislav; RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha: Academia, 2007, s. 188. Je otázka, zde mají autoři pravdu, protože je dost nepravděpodobné, aby příslušník jednoty bratrské řešil rozlišnosti mezi sunnity a ší'ity. Děлил obyvatelstvo podle pleti a vzhledových markantů.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 188–189.

Harantův pohled na muslimy je celkově značně negativní, a to i ve srovnání se všemi dosavadními českými cestopisy.¹¹¹

5. Islám a křesťanství v cestopisu Václava Vratislava

V této kapitole hlouběji rozebereme vztah křesťanství a islámu v Mitrovicových *Příhodách*. Budeme si všimnout turecké zbožnosti, tureckých zvyků, vše očima horlivého křesťana. Václav Vratislav nám ve svém cestopise podává obraz o Turcích nepřímo. Turci jsou charakterizováni na základě chování a činů. Na rozdíl od Kryštofa Haranta nám Mitrovic nepodává informace o vzniku a historii islámu. V poznávání není žádný systém, vše se dozvídáme až při bedlivém čtení. U Mitrovicova cestopisu se setkáváme s islámem již na počátku díla. U ostatních analyzovaných autorů tomu tak nebylo. Na rozdíl od Haranta, který je velmi negativní vůči islámu, Václav Vratislav pouze konstatuje fakta a neodsuzuje. Václav nám již na počátku podává obraz o tureckých zvycích, jako je například koupání v lázních: „*Nebo Turci vedlé svého Alkoranu živi jsouce, každodenně se myjí a to za smrtelný hřích sobě pokládají, kdyby s ženským pohlavím pošprýmovali, aby nato hned do lázny jíti a se zmejtí neměl; jakož pak i při svatbách ženy sobě to vymíňují a jest obzvláštní to jejich privilegium, aby jim muži do lázny choditi, kteréž vony v obzvláštních místech mají a žádné mužské pohlaví pod hrdlem do nich jíti nesmí, nezabraňovali, tím se hajíc, že od nejsvětějšího proroka Mehemeta v zákoně o tom poručeno a dovoleno, a ženy obzvláště čistotu milovati mají.*“¹¹² Můžeme se setkat s tureckou oddaností víře. Václav píše, že kdyby se Turci po šprýmování se ženami neumyli, pokládají to až za smrtelný hřích. Dalším příkladem turecké oddanosti víře je výkřik, který Turci zvolali: „*Jeden pravý bůh, krom toho boha žádný jiný bůh a jeho nejpřednější prorok Mehemet (...)*“¹¹³ Mitrovic poté dodává „*vyznání víry učinili a po třikrát vystřelili (...)*“¹¹⁴ Také se dozvídáme, že třikrát zvolali totéž. Zvídavého čtenáře může napadat, proč zrovna číslo tři. Číslo tři je symbolické pro křesťanství (Svatá Trojice).¹¹⁵ Můžeme se setkat i se srovnáním islámu a křesťanství. Tedy se srovnáním

¹¹¹ MENDEL, Miloš; OSTŘANSKÝ, Bronislav; RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha: Academia, 2007, s. 201–202.

¹¹² *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. K vydání připravil Jiří Daňhelka. Praha: Československý spisovatel, 1950, s. 27–28.

¹¹³ Tamtéž, s. 31.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 31.

¹¹⁵ Číselné symboly jsou běžným uměleckým, ale i duchovním prostředkem. V našem kulturním prostředí je velmi důležitá novozákonní trojka a sedmička. Symbolika přechází do folkloru, do pohádek apod.

nějakého posvátného dne. Mitrovic uvádí: „*Jednáctého octobris, totiž v pátek, kterýžto den Turci jako my neděli světí (...)*“¹¹⁶ Pátek je totiž dnem pobožnosti v mešitách, stejně tak jako pro křesťany nedělní modlení v kostele. Tento výrok se v cestopise objevuje nejednou. Mitrovic to zdůrazňuje vícekrát, například když popisuje do detailů rituál tureckého modlení „*(...) ale v pátek, jež oni za neděli světí (...)*“¹¹⁷ Popisuje, jak je svolávají kněží k modlitbě a dokonce čtenáři sděluje, jak se jmenují turecky časy modlení. Častokrát se setkáváme i s prodejem křesťanských vězňů. Křesťané mají své kostely, kde provozují své náboženství, ale můžeme se setkat i s městy, kde žádný chrám či kostel nemají. Jako příklad můžeme uvést Bělehrad: „*Kupci křesťanští nemají v tom městě žádného chrámu, nežli svý náboženství katoličtí v jednom domě provozují a na svůj náklad kněze, kterej jim přisluhuje, chovají.*“¹¹⁸ Křesťany do svých chrámů Turci pouštějí pouze skrze dary nebo jim tam přístup není vůbec povolen. Mitrovic se dívá na Turky i ze světlé stránky. Píše, že v mešitách mají Turci čistotu, nepovolují tam přístup psům a „*aby křesťan – leč skrze dary – tam vešel, povolují.*“¹¹⁹ Když pobýval Václav nějaký čas v Adrianopoli, popisuje novou tureckou modlitebnu, ve které Turci rozsvěcují lampy, mají-li svátek bajram.¹²⁰ Co se týče situace soužití jiných národů s Turky, Mitrovic nám zdůrazňuje, že bez peněz by cizí národové těžce mezi nimi bydleli. „*Turci jsou v braní peněz nestoudní a nemírní.*“¹²¹ Od Turků se láska musí koupit. Co se týče ještě tureckých zvyků, tak stejně jako Harant a předešní cestovatelé nám Mitrovic také podává obraz o zakázaném pití vína: „*Jakož pak i v zákoně jejich Alkoranu nečistě ryby i pití vína se Turkům zapovídá a žádný, v jakýmkoliv důstojenství a úřadě postavený, nepije zjevně, leč tajně, a to na větším díle poturčení; jakož pak k nám do domu potají přicházeli a celý noci pili (...)*“¹²² Vztah křesťanů a Turků není v této knize pozitivní. Mitrovic radí: „*(...) a protož křesťan a žid z daleka se jim vyhni.*“¹²³ Mitrovic také charakterizuje Turky jako pověřčivé a barbarské. Turci totiž pohazují psům, kočkám a dalším zvířatům maso, jelikož se domnívají, „*(...) že obzvláštní milost u boha sobě zasluhují, když také nerozumným hovadům, totiž kočkám, psům, rybám, ptákům a jinejm živočichům almužny dávají.*“¹²⁴

¹¹⁶ *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. K vydání připravil Jiří Daňhelka. Praha: Československý spisovatel, 1950, s. 28.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 30.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 37.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 43.

¹²⁰ Tamtéž, s. 51.

¹²¹ Tamtéž, s. 52–53.

¹²² Tamtéž, s. 58.

¹²³ Tamtéž, s. 58.

¹²⁴ Tamtéž, s. 81.

Také se zmiňuje o tzv. luňácích, což jsou ptáci, kteří v nespočetném počtu nad městem lítají. Ovšem Turci jim nesmí ubližovat, protože jsou to svatí ptáci, kteří pomáhali Mohamedovi v Medině stavět chrám.¹²⁵ Mitrovic a členové poselstva také maso luňákům kupovali a rozhazovali, ač byli křesťané. V *Příhodách* se můžeme také setkat i se srovnáním křesťanských a tureckých žen. O tureckých ženách píše, že když jdou po ulici „(...) zakuklené sou, kromě před očima asi dvou prstův zšíří roušku černou anebo poučník mají, tak aby ony každého poznati mohly a je žádnej.“¹²⁶ O křesťanských ženách uvádí, že jsou rovněž zakuklené, ale jejich tváře může každý vidět. Zajímavý je vložený příběh o křesťanské dívce, která si vzala Turka a islám přijala. Svému mládenci napsala dopis, že „v srdci křesťankou jest a zůstává a svý obyčejné modlitby vykonává.“¹²⁷ Je zajímavé, že v tomto milostném příběhu je silná křesťanská vazba. Muž, který miluje onu ženu, se nenechává poturčit, jelikož „křesťanem narozen, křesťanem také že umřítí chce.“¹²⁸ Mitrovic popisuje Turky buď z neutrálního pohledu, nebo se setkáme i s kladným pohledem na Turka. Když byl Václav ve vězení, od jednoho Turka dostal kus masti proti bolesti: „Však předce mně milý Bůh opět to dáti ráčil, že sem milosti u jednoho Turka dostal, který mně kus masti dal, abych se namazal.“¹²⁹ Celkově je vztah mezi Turky a křesťany laděný velmi negativně. Ať už jde o boření křesťanských chrámů,¹³⁰ prodávání křesťanských otroků atd.¹³¹ V poslední části cestopisu se můžeme setkat s velikou zbožností Mitrovice. Když je uzavřen do Černé věže, stále se modlí k Bohu: „Předně jak se varta měnila, že den jest zvěděvše, tu všickni ranní písničku sme zazpívali a čtení sobě přečtli, Pánu Bohu za naše vysvobození a za vítězství křesťanův proti Turkům se modlili.“¹³² Turci se jejich zpívání a modlení smáli. Václav Vratislav zakončuje třetí knihu slovy: „Ale v jistotě Písmo svaté pravdivé jest, že když všeckna pomoc lidská mine, sám Pán Bůh pomoci svou přispěje.“¹³³ Ze slov můžeme vycítit, že Václav ztratil veškerou naději, co se týče lidí, ale jediné co neztratil, je naděje v Pána Boha. V knize čtvrté, kdy je

¹²⁵ *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. K vydání připravil Jiří Daňhelka. Praha: Československý spisovatel, 1950, s. 82.

¹²⁶ Tamtéž, s. 89.

¹²⁷ Tamtéž, s. 93.

¹²⁸ Tamtéž, s. 95.

¹²⁹ Tamtéž, s. 136.

¹³⁰ S bouráním a obsazováním křesťanských chrámů se můžeme setkat ve všech cestopisech opakovaně.

¹³¹ Tematika prodeje křesťanských otroků je v českém literárním prostředí známá už z nejstarší hagiografie – především z vojtěšských legend. Motivy otrokářství se přirozeně objevují i ve václavské hagiografii a značnou pozornost jim věnoval Kosmas na počátku dvanáctého století.

¹³² *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. K vydání připravil Jiří Daňhelka. Praha: Československý spisovatel, 1950, s. 148.

¹³³ Tamtéž, s. 166.

poselstvo již na svobodě, se rozhodli navštívit „*kostely neb kláštery katolické, jichžto sedum jest, sme navštívili a Pána Bohu z vysvobození z tak přeukrutného vězení poděkovali (...)*“¹³⁴ Opět se můžeme setkat se symbolikou čísla, tentokrát čísla sedm. Jak jistě víme, podle bible Bůh stvořil svět během sedmi dní. Václav své dílo zakončuje děkováním Bohu, jelikož ani Turci ani křesťané nevěřili, že se z takového vězení někdy dostanou a navrátí se do vlasti. Jako správný vyznavač křesťanství své psané dílo zakončuje citátem *Soli Deo laus et gloria*, tedy *Bohu jedinému čest a sláva*.¹³⁵

¹³⁴ *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. K vydání připravil Jiří Daňhelka. Praha: Československý spisovatel, 1950, s. 179.

¹³⁵ Tamtéž, s. 194.

6. Středověké dílo a jeho poselství, střet kultur – memento dnešní doby

Nyní si shrneme již zjištěné poznatky a odpovíme na otázku, co je poselstvím Vratislavova cestopisu. Jakou hlavní myšlenku chtěl předat čtenářům? Jak střet těchto kultur ovlivňuje naši dobu? V předchozí kapitole jsme se věnovali islámu a křesťanství ve Vratislavově cestopise. Uvedený výčet situací by nám měl pomoci vytvořit si obraz o tureckých obyvatelích, zvycích a celkově obraz o místní kultuře v šestnáctém století. V následujících podkapitolách rozebereme do větší hloubky, v čem Václav Vratislav Turky chválil a v čem naopak kritizoval.

6.1. Chvála

Mitrovic se velmi často až podivuje nad čistotou tureckých mešit: „*Do kostela přijevše, v kterejmž Turci své náboženství provozují, viděli sme pěknou kapličku, všecku vnitř mramorem obkládanou, v níž byl pěkný, mramorový obraz zvěstování Panny Marie mramorem rozličných barev vykládaný.*“¹³⁶ V dalším popisu tureckých modliteben píše, že tam Turci nestrpí žádné pavučiny a smetí. Také tam nepustí žádného psa. Nikdo spolu nesmí mluvit, nesmí smrkat ani chrchlat, jelikož to pokládají za velký hřích. Václav Vratislav podotýká, že Turci „*(...) v náboženství horlivější nad nás křesťany jsou, ježto my, majíce pravou Pána Boha známost, měli bychom z toho ve dne i v noci jeho svaté milosti, že jsme k pravému poznání přišli, děkovati.*“¹³⁷ Jak bylo uvedeno výše, křesťané nejsou tolik oddáni víře jako muslimové. V textu najdeme zmínku o křesťanských kostelech a chrámech jen okrajově. Nejsou popisovány vůbec nebo o nich je zmíněno, že jsou rozbořené.

Václav čtenáři také častokrát popisuje nedávnou historii, aby se lépe zorientoval v souvislostech. Můžeme uvést příklad. Když Mitrovic s dalšími členy císařského poselstva projížděl různými městy, zaujal ho zámek, kam ho nechtěli Turci pustit. Po nějaké chvíli začal vyprávět: „*Jakož pak toho města a zámku za paměti předkův našich Turci mocí dobývali, nejprve Amorat, potomně Mehemet, syn jeho, kterýž Konstantinopole*

¹³⁶ *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. K vydání připravil Jiří Daňhelka. Praha: Československý spisovatel, 1950, s. 22–23.

¹³⁷ Tamtéž, s. 43.

vybojoval (...)“¹³⁸ V textu se o historii dočteme několikrát. Zmiňuje také národ Čechů: „(...) a my, neboží Čechové, sme mnoho bíd a neřestí skrze války v Uhřích těchto časův pocítili (...) opravdoví Čechové a vlasti otcové zahynuli a velmi jich málo pozůstává.“¹³⁹ Turci mají zvláštní způsob v ustájení koní. Koňská lejna suší na slunci, mlátí je a skrz řídká řešeta je prosívají. Poté toto koňům nastelou a koni na tom odpočívají. Říkají tomu fuška. Václav také píše, že v Konstantinopoli žádnou slámu nemají, a tak „(...) i naši maštalíři tomu sušení se od Turků naučivše (...)“¹⁴⁰ Můžeme postřehnout, že i císařské poselstvo se cosi naučilo od Turků.

6.2. Kritika

Kromě chvály narazíme v díle i na kritiku. Mitrovic odsuzuje zejména poturčení jednoho člena posádky. Byl italského původu a jmenoval se Nicolo de Bello. „*Ale tu sám, šelma ošemetná, na duši svou zapomněl a se poturčil, ačkoliv před tím, nežli jsme na Dunaj vsedli, se zpovídal a communicíroval.*“¹⁴¹ Nevyjadřuje se o něm ani později příliš kladně: „(...) když sme pak zase k šífům se navracovali, viděli jsme toho lotra vlašského, kterej se poturčil, kteréhož s velikým komonstvem Turci do města provázeli.“¹⁴² S kritikou se můžeme setkat i v situaci, kdy Vratislav popisuje turecké hospody. Uvádí, že tureckých hospod je zde mnoho, ale jejich pan orátor nechtěl noclehovat v těchto hospodách, „(...) protože také od lidí i hovad nemalý smrad pocházel (...)“¹⁴³ Kromě toho, když v hospodách jedli, Turci na ně voči vytřeštili a jejich obyčejům se divili.¹⁴⁴ Oproti tomu turecké špitály popisuje velmi pěkně a konstatuje, že jsou otevřené pro všechny: „(...) nebo těch před žádným nezavírají, buď on křesťan nebo žid, bohatý aneb žebrák, všechněm zároveň ku pohodlí otevřeny jsou.“¹⁴⁵ Při pobytu v Konstantinopoli císařské poselstvo shlédlo rovněž špitály a lázně. Mitrovic sděluje, že Turci si stavení hrubě neváží, ale „(...) přední lidé na kostely, lázně, špitály a hospody velmi nakládají a znamenitě, ku podivu pěkně je stavěti dávají.“¹⁴⁶ Toho, že si stavení neváží, spatřujeme na bourání křesťanských

¹³⁸ *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. K vydání připravil Jiří Daňhelka. Praha: Československý spisovatel, 1950, s. 37.

¹³⁹ Tamtéž, s. 38.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 66.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 25.

¹⁴² Tamtéž, s. 30.

¹⁴³ Tamtéž, s. 40.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 40.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 41.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 76

kostelů, o nichž bylo zmíněno výše. Jak již bylo poznamenáno, Václav Vratislav popisuje Turky a turecké mešity velmi pozitivně, avšak setkáme se i se známkami negativity. Postoj Turků k penězům je v *Příhodách* vylíčen záporně: „*Penězi Turci jako nějakým libým zpěvem ukojiti se dávají; jináč nelze by bylo s nimi zacházeti a něco zjednati.*“¹⁴⁷ Dále Turky charakterizuje, že jsou v braní peněz *nestoudní a nemírní*. Pokud by cizinci přijeli mezi Turky bez peněz, jejich soužití by bylo velmi těžké. Láska od Turků se kupuje za dary. V cestopise je kritizováno i porušení muslimského zákazu pití vína. Mitrovic si zejména stěžuje, že k nim do domu Turci tajně přicházeli a celé noci pili. Sřet mezi křesťanstvím a jinými náboženstvími se v knize objevuje nejednou. Václav uvádí, že hlavně mládež a vojáci do křesťanských hospod chodí „*(...) do vole se nažerou a nezaplátí: nechce-li hospodář bit bejti, musí ani slova jim neříkati.*“¹⁴⁸ Turecké ženy zrovna moc chvály od Václava nedostávají. Do styku s nimi přišel díky tureckému vojáku Mustaffovi, který je přivedl do zahrady, kde bylo šest žen. Mitrovic o nich píše: „*(...) kromě jedný jiné nic obzvláště pěkného nebyly, všeckno snědé, černooké, s barevnými vlasy a obočími.*“¹⁴⁹ S kritikou se můžeme setkat i v situaci, kdy Mitrovic popisuje bídu křesťanských vězňů. O vězních píše: „*(...) neb jich sobě méně než psa váží; dokud živ, dotud pracuj, když nemůže, hlavu setnou.*“¹⁵⁰ V *Příhodách* se setkáváme i s násilím. Zejména ho spatřujeme v době, kdy Turci Vratislava odváděli do vězení nebo přímo, když byl vězňem. V této části již nepopisuje Turky pozitivně, ale již můžeme z jeho slov cítit opovržení. Sám Václav byl nemocný a neschopný chodit a Turci mu jen přitěžovali. „*A přikroče ke mně, praští mne hroznou baňkou, že sem hned nevěděl sám, kterak sem s něho sletěl, i hodil mně v bok nohou.*“¹⁵¹ Najdou se ovšem i výjimky, např. již zmiňovaného Mustaffu popisuje slovem *milý*. Někteří Turci je dokonce litovali. O jednom Turkovi píše, že mu po psychické stránce pomohl jeho výrokem: „*Allah kurtulur seni, Bůh tě vysvobod.*“¹⁵² Turci jim také činili různé výhrůžky. Říkali, aby se poturčili, a jestli to neudělají, budou chtít být raději mrtvi než živi.¹⁵³ Václav se ve vězení od Turků setkal s mnoha posměšky. Z textu se dozvídáme Václavovy pocity strachu, hladu a také naděje. Když se vězňové dozvěděli, že budou přemístěni do Černé věže, Turci naposledy zkoušeli,

¹⁴⁷ *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. K vydání připravil Jiří Daňhelka. Praha: Československý spisovatel, 1950, s. 52.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 58.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 99.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 102.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 119.

¹⁵² Tamtéž, s. 121.

¹⁵³ Tamtéž, s. 122.

aby vězňové přešli na jejich víru. Objevuje se zde i úplatkářství: „*Chcete-li se pak potučiti, tehdy toho všeho zbaveni budete a znamenité dary od bašete dostanete.*“¹⁵⁴ Jak již víme, Václav s dalšími členy se nenechali poturčit a s pláčem odcházeli do Černé věže.

6.3. Memento dnešní doby

V dnešní době je islám v českém prostředí vnímám do jisté míry negativně. Mnoho lidí má islám spojen zejména s terorismem, s hidžábem¹⁵⁵ apod. Protože se Češi nikdy nedostali se světem muslimů do trvalejšího přímého kontaktu, je islám vnímán jako něco vzdáleného či exotického.¹⁵⁶ Miloš Mendel, Bronislav Ostřanský a Tomáš Rataj ve své publikaci píší: „*Měli bychom však mít stále na zřeteli, že v rozličných polemikách se islám často stává „pouhou“ součástí mnohem obecnějších sporů, týkajících se kupříkladu „střetu civilizací“ či osudů „postmoderní“ Evropy po zhroutilí bipolárního světa.*“¹⁵⁷ V českém prostředí stále více roste zájem o muslimskou tematiku, což může vést k hlubšímu poznání, pochopení a toleranci. Václav Vratislav se ve svém díle snažil být vůči muslimům objektivní a neodsuzoval je. Eduard Petru uvádí, že je přirozené, že Mitrovic jako člověk své doby nebyl nijak nakloněn islámu a turecké říši, která znepokojovala Evropu svými vojenskými výboji, a že mu turecké prostředí nebylo nijak blízké ani z konfesijních důvodů. Tím více bychom měli ocenit jeho objektivitu tam, kde přes své špatné zkušenosti s tureckými vězeními dovede ocenit dobré stránky tureckého života.¹⁵⁸ Václavův cestopis má především informovat a poučit. Chtěl představit dalekou zemi Čechům. V díle se setkáme s detailním popisem tureckých lázní, špitálů či hospod. *Příhody* mají tedy poznávací charakter. V Konstantinopoli se setkáváme také s detailním popisem chrámu sv. Sofie a důkladným popisem města. Dozvídáme se informace o různých pokrmech, které jedli. Také popisuje zvířata, se kterými se setkal. Byli to divoké kočky, hyeny, levharti, lvi, rozmanití ptáci a další.¹⁵⁹ Ve Vratislavově díle se rovněž setkáváme s popisem turecké ženy. Čtenář má možnost je srovnat s ženami pocházející

¹⁵⁴ *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. K vydání připravil Jiří Daňhelka. Praha: Československý spisovatel, 1950, s. 143.

¹⁵⁵ Hidžáb je muslimský šátek, kterým si žena zahaluje vlasy.

¹⁵⁶ MENDEL, Miloš; OSTŘANSKÝ, Bronislav; RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha: Academia, 2007, s. 407–408.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 407.

¹⁵⁸ PETRŮ, Eduard. *Vzrušující skutečnost: fakta a fantazie ve středověké a humanistické literatuře*. Ostrava: Profil, 1984, s. 77.

¹⁵⁹ *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. K vydání připravil Jiří Daňhelka. Praha: Československý spisovatel, 1950, s. 77.

z Evropy. Mitrovic nám také podává obraz o křesťanských řeckých ženách, které zahalené nejsou. „Ale křesťanské ženy řecké, ačkoliv šatův jako Turkyně užívají, však tváře nemají zakuklené, nýbrž jenom přes hlavu pěknou subtilnou plenu vezmou, že je každý v tváři viděti může.“¹⁶⁰

¹⁶⁰ *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. K vydání připravil Jiří Daňhelka. Praha: Československý spisovatel, 1950, s. 89.

Závěr

Pokusili jsme se rozebrat vztah mezi křesťanstvím a islámem v cestopise Václava Vratislava z Mitrovic. Došli jsme k závěru, že Vratislavovy *Příhody* jsou objektivním kulturním zdrojem, který čtenářům v šestnáctém století dokonale znázornil život na východě. S žánrovým zakotvením *Příhod* jsme se zabývali i dalšími cestopisy z 15. a 16. století. Zjistili jsme, že se velmi negativně k islámu stavěl Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic. Naopak v Kabátníkově, Hasištejnského a Prefátově cestopise se islám objevuje pouze výjimečně a nejobektivnější pozici vůči islámu zaujal právě Václav Vratislav z Mitrovic. V *Příhodách*, ale i v dalších analyzovaných cestopisech, se můžeme setkat s konflikty mezi křesťany a Turky. Ať už jde ze strany Turků o bourání křesťanských kostelů či odvádění křesťanů do vězení nebo otroctví. Václav Vratislav z Mitrovic informuje čtenáře o tureckých zvycích, seznamuje čtenáře s exotickými druhy zvířat, zaměřuje se i na geografii některých měst a líčí své dobrodružné zážitky.

Mitrovic Turky několikrát v cestopise chválí. Je udiven čistotou a krásou tureckých modliteben. Také se mu zamlouvá architektura tureckých staveb. Na druhou stranu se spíše setkáváme s kritikou. Shledáváme paradox v tom, že sice Turci mají čisté a krásné modlitebny, avšak o *karavanserajích* čili hospodách tento fakt neplatí. Hodnotí Turky jako národ, který se nechá snadno uplatit. Když byl Mitrovic dán do vězení, musel od Turků slýchat kde jaké posměšky. Václav Vratislav je specifický v tom, že se nenechá ovlivnit jednou špatnou zkušeností a neodsuzuje všechny Turky. I přes jeho tmavá léta v Černé věži, se v cestopise totiž setkáváme s kladným vylíčením chování Turků. U Václava Vratislava z Mitrovic můžeme ocenit fakt, že tureckou kulturu vnímá jako novodobou a nesnaží se srovnávat východní kulturu s evropskou.

Všechny cestopisy nám podaly hlubší obraz o světě v 15. a 16. století. Došli jsme k závěru, že v této době nebylo lehké cestovat do Svaté země, jelikož na východě čekalo na evropské cestovatele turecké nebezpečí nebo také na moři se mohli setkat s nepříjemnostmi.

Resumé

Tato bakalářská práce se zabývá cestopisy z 15. a 16. století. V úvodu jsou stručně vylíčeny způsoby cestování v této době a také jsou zmíněny první české cestopisy. Dále se práce zabývá trasami cest do Svaté země. Poté je práce zaměřena na Václava Vratislava z Mitrovic, konkrétně na jeho život a dílo.

V další části práce je zmíněn islám v analyzovaných cestopisech. Samostatnou podkapitolu tvoří islám v díle Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic. Poslední části bakalářské práce jsou opět věnovány Václavu Vratislavu z Mitrovic a jeho cestopisu, tedy *Příhodám*.

Jedním z cílů bakalářské práce bylo zjistit, jak každý cestovatel té doby vnímal islám. Většina cestovatelů měla neutrální vztah k Turkům, či islám zmiňovali ve svých dílech pouze okrajově. Bylo odhaleno, že negativní vztah k islámu měl Kryštof Harant. Naopak u díla Václava Vratislava z Mitrovic bylo zjištěno, že měl neutrální vztah k Turkům, někdy až kladný. Ve Vratislavově cestopise se setkáváme jak s kritikou, tak i s chválou místní kultury.

Summary

This bachelor thesis addresses travel literature of the 15th and 16th century. The introduction briefly summarizes travel methods tied with this period, as well as describes the routes which led to the Holy Land. It explores the first Czech travelogues. The introduction continues by focusing on the life and texts of Václav Vratislav z Mitrovic, who is one of the most focused upon authors within this thesis.

Within the next sections of this paper the focus is the analysis of Islam in the aforementioned texts. A separate subchapter is dedicated to the description of Islam by Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic as it is unique compared to the other works. The closing section of this work is allocated to Václav Vratislav z Mitrovic and his travel memoir, *Adventures of Baron Wenceslas Vratislav of Mitrowitz (Přihody)*.

One of the goals set out for this thesis was to examine how every author of the time viewed Islam. Majority of the authors had a neutral opinion about Turks or mentioned Islam only briefly. It had been uncovered, that a negative view has been held by Kryštof Harant. Which contrasts with the views held by Václav Vratislav z Mitrovic, which were of a neutral nature, sometimes leaning to the positive. Within his work Václav Vratislav criticises as well as praises the culture of Constantinople.

Seznam použité literatury a pramenů

BENEŠ, Zdeněk. Cestování do Svaté země Kryštofa Haranta jako kosmografický obraz světa. In BOBKOVÁ, Lenka; HRUBÁ, Michaela. *Cesty a cestování v životě společnosti*. Sborník příspěvků z konference konané 6.–8. září 1994 v Ústí nad Labem. Uspořádaly Lenka Bobková a Michaela Neudertová. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 1995. ISBN 80-7044-136-4.

BOBKOVÁ, Lenka; HRUBÁ, Michaela. *Cesty a cestování v životě společnosti*. Sborník příspěvků z konference konané 6.–8. září 1994 v Ústí nad Labem. Uspořádaly Lenka Bobková a Michaela Neudertová. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 1995. ISBN 80-7044-136-4.

ERTL, Václav. IV. Rukopisy, vydání a překlady Příhod Vratislavových. In VRATISLAV Z MITROVIC, Václav. *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha: Vojtěch Hrách, 1937, s. XV–XX.

ERTL, Václav. Životopis spisovatelův. In VRATISLAV Z MITROVIC, Václav. *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha: Vojtěch Hrách, 1937, s. VII–IX.

HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC, Kryštof; BOČKOVÁ, Hana; MELOUNOVÁ MARKÉTA (eds.). *Putování aneb Cesta z Království českého do města Benátek, odtud po moři do Země svaté, Země žúdské a dále do Egypta a velikého města Kairu*. Praha-Brno: Česká knižnice, 2017. 2 svazky. ISBN 978-80-88183-07-5.

HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC, Jan. *Jana Hasišteinského z Lobkovic Putování k svatému hrobu*. Poznámkami nynějšího místopisu opatřil Fr. Al. Maleček. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1906.

KABÁTNÍK, Martin; VAJDLOVÁ, Miloslava (ed.). *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta r. 1491–1492*. Litomyšl: Regionální muzeum, 2019. ISBN 978-80-88211-09-9.

KŠICOVÁ, Danuše. *Cesty do Svaté země: XII.–XX. století: mýty a realita v ruských a českých cestopisech*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6139-2.

KUNSKÝ, Josef. *Čeští cestovatelé. I. díl*. Praha: Orbis, 1961.

- MENDEL, Miloš; OSTŘANSKÝ, Bronislav; RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy: vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha: Academia, 2007. ISBN 80-86197-31-X.
- MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.
- NEDVĚDOVÁ, Milada. Medailón o autorovi. In VRATISLAV Z MITROVIC, Václav. *Příhody*. Praha: Československý spisovatel, 1976.
- OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. Kulturní historie. 80-7021-510-0.
- PETRŮ, Eduard, *Vzdálené hlasy. Studie o starší české literatuře*, Olomouc: Votobia, 1996. 80-7198-162-1.
- PETRŮ, Eduard. *Vzrušující skutečnost: fakta a fantazie ve středověké a humanistické literatuře*. Ostrava: Profil, 1984.
- PREFÁT Z VLKANOVA, Oldřich; HRDINA, Karel (ed.). *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny... kteraužto cestu... vykonal Voldřich Prefát z Vlkanova léta Páně 1546*. I. vydání. Praha: Vesmír, 1947.
- Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. K vydání připravil Jiří Daňhelka. Praha: Československý spisovatel, 1950.
- RATAJ, Tomáš. *České země ve stínu půlměsíce: obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*. Praha: Scriptorium, 2002. 80-86197-31-X.
- STORCHOVÁ, Lucie (ed.). *Mezi houfy lotrův se pustiti... České cestopisy o Egyptě 15.–17. století*, Praha: Set Out, 2005. 80-86277-44-5.
- TICHÁ, Zdeňka. *Jak starí Čechové poznávali svět: výbor ze starších českých cestopisů 14.–17. století*. Praha: Vyšehrad, 1986.
- VRATISLAV Z MITROVIC, Václav. *Příhody*. K vydání připravila, medailón a ediční poznámku napsala a slovníček sestavila Milada Nedvědová. Praha: Československý spisovatel, 1976.

VRATISLAV Z MITROVIC, Václav. *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Úvod, poznámky a slovník pořídil Václav Ertl. Praha: Vojtěch Hrách, 1937.

ŽILKA, Tibor. *Poetický slovník*. Bratislava: Tatran, 1984.